

Současná společnost a fenomén bezdomovství

Romana Vedralová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Romana VEDRALOVÁ**
Osobní číslo: **H108329**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Současná společnost a fenomén bezdomovectví**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálech IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na příčiny bezdomovectví,**
- na pohledy současné společnosti na fenomén bezdomovectví,**
- na možnosti pomoci sociální pedagogiky při poskytování pomoci bezdomovcům.**

Součástí práce bude sociologické šetření - půjde o formu dotazníku, případně řízené rozhovory.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Baláš, O. Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Brno: 2010.

Bednářová Z., Pelech, L. Slabikář sociální práce na ulici. Brno: Doplněk, 2003.

Hradecká, V., Hradecký, I. Bezdomovství–extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.

Hradecký, I. Definice a typologie bezdomovství. Praha: Naděje, 2007.

Jak se žije na ulici – zjevné bezdomovectví. Olomouc: Charita, 2011.

Jandourek, J. Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Romana VEDRALOVA
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 4.5.2012.....

Romana Vedralova
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá fenoménem bezdomovství. Teoretická část pojednává o společnosti, chudobě a sociálním vyloučení. Shrnuje definice a typologie bezdomovství, popisuje faktory a příčiny vzniku bezdomovství. Teoretickou část, která se snaží daný problém popsat a přiblížit, uzavírá kapitola *bezdomovství v číslech*. Praktická část se snaží nalézt metodou rozhovorů odpovědi na otázky, týkající se fenoménu bezdomovství. Rozhovory jsou směřovány k majoritní odborné společnosti, jak tento fenomén vidí a vnímá. Zjištěné poznatky jsou interpretovány v závěrečné části.

Klíčová slova: společnost, chudoba, sociální vyloučení, bezdomovství, lidé bez domova, bezdomovec, individualismus, solidarita, domovské právo.

ABSTRACT

The thesis deals with the homelessness phenomenon. The theoretical part is dedicated to society, poverty and social exclusion. It summarizes definitions and the types of homelessness, describes factors and causes of homelessness. The theoretical part, which tries to describe the given issue, is concluded with the chapter called *homelessness in numbers*. The practical part tries to find answers to questions concerning the homelessness phenomenon using the interview method. The interviews are directed at the majority professional society and they examine how this phenomenon is viewed and perceived by them. The findings are interpreted in the concluding part.

Key words: society, poverty, social exclusion, homelessness, homeless, individualism, solidarity, right of domicile.

*Veškerá radost na tomto světě
Pochází z touhy, aby druzí byli šťastní,
A všechno utrpení na tomto světě
Pochází z touhy, abych byl šťastný já.*

ŠÁNTIDÉVA

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Velký dík patří také manželům Hlaváčkovým a mojí rodině, kteří mi při zpracování bakalářské práce poskytli morální a psychickou podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Romana Vedralová

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1. SPOLEČNOST, CHUDOBA, SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	11
1.1 SPOLEČNOST	11
1.2 CHUDOBA	17
1.3 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	21
2. FENOMÉN BEZDOMOVSTVÍ	24
2.1 ETYMOLOGIE BEZDOMOVSTVÍ, BEZDOMOVECTVÍ	25
2.2 POJETÍ BEZDOMOVSTVÍ	26
2.3 DEFINICE BEZDOMOVSTVÍ	26
2.4 TEORIE TŘÍ OBLASTÍ VYLOUČENÍ	31
3. TYPOLOGIE BEZDOMOVSTVÍ, FAKTORY VYVOLÁVAJÍCÍ FENOMÉN BEZDOMOVSTVÍ	33
3.1 PODLE VZTAHU BEZDOMOVců K VEŘEJNÉMU PROSTORU	33
3.2 TYPOLOGIE ETHOS	34
3.3 PODLE OSOBNÍCH CHARAKTERISTIK	34
3.4 FAKTORY OBJEKTIVNÍ	37
3.5 FAKTORY SUBJEKTIVNÍ	37
4. PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ, BEZDOMOVSTVÍ V ČÍSLECH	39
4.1 SČÍTÁNÍ BEZDOMOVců PRAHA 2004	43
4.2 SČÍTÁNÍ BEZDOMOVců V BRNĚ	44
4.3 SČÍTÁNÍ ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU 2011	45
4.4 BEZDOMOVSTVÍ A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA	47
II PRAKTICKÁ ČÁST	
5. ROZHOVORY	50
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
SEZNAM OBRÁZKŮ	78
SEZNAM TABULEK	79
SEZNAM PŘÍLOH	80

ÚVOD

Jednotlivec je jak objektem, tak subjektem společenského vývoje. Člověk nežije izolovaně, nýbrž ve společnosti. Chce-li ve společnosti lidí žít, musí se jí přizpůsobit. Do dnešního dne se společnosti, ve které žijeme, a je též nazývaná postmoderní, podařilo dosáhnout mnoha pokroků v oblasti vědy, techniky i výzkumu. Avšak sociální kategorii zvanou *chudoba* se bohužel odstranit nepodařilo. Chudoba je obecně považována za hlavní příčinu bezdomovství, které patří mezi patologické problémy sociální exkluze. Na fenomén bezdomovství je třeba pohlížet jako na problém celé společnosti. Nejjednodušší způsob řešení je klást vinu jednotlivci. Stejně jako požadovat, aby si z těžké životní situace pomohl sám. Společnost se svým uspořádáním a fungováním částečně na vzniku bezdomovství podílí. Je tedy naší povinností, především z hlediska morálního, tímto problémem se zabývat a snažit se o jeho řešení. Veřejnost však vnímá bezdomovce spíše negativně. Při vytváření závěrů o této sociální skupině dochází často ke stigmatizaci, která s sebou přináší negativní dopad jak na jedince, tak na celou skupinu.

Nechci patřit mezi početnou skupinu, která se rozhodla považovat mýty o bezdomovství, které ve společnosti panují za dogma. S fenoménem bezdomovství a společností je třeba neustále pracovat. To je hlavní důvod, proč je má práce věnována poznání právě tohoto fenoménu. Fenomén bezdomovství je téma aktuální a počet bezdomovců stále narůstá. Předpokladem porozumění problému je jeho poznání. Zjistit, jak je problém definován. Jaké faktory a příčiny vedou k jeho vzniku. Mezi příčiny vzniku bezdomovství lze zařadit zpřetrhání přirozených rodinných vazeb, zvyšující se nezaměstnanost, pokles sociální podpory státu, stále se zrychlující tempo společnosti, kterému se někteří jedinci nedokážou přizpůsobit, ale i nechuť pravidelně pracovat, určitá hrdost, touha žít jen ze dne na den. Podrobněji o tom všem pojednává teoretická část této práce.

Praktická část obsahuje rozhovory. Zaměřila jsem se na osobnosti, které s lidmi bez domova pracují. Zajímalo mne, zda informace z publikací o fenoménu bezdomovství korespondují s realitou. Lidé, kteří s bezdomovci pracují, disponují kladnými společenskými vlastnostmi, jako jsou srdečnost, obětavost, taktnost, trpělivost a v neposlední řadě altruismus. Bohužel těmto lidem není dopřáno takového uznání, jaké by si dle mého názoru zasloužili.

Lidem na okraji společnosti je třeba podat pomocnou ruku. Neodsuzovat je za jejich sociální situaci, pokud nevíme, jak se do ní dostali a proč ztratili sílu bojovat. Každý životní příběh bezdomovce je individuální. Není tedy vůbec jednoduché s fenoménem bezdomovství pracovat. Nelze vytvořit jednotnou teorii, které by pomohl všem lidem bez domova začlenit se zpět do společnosti. Ač se zdá, že bezdomovství je možné pochopit po přečtení jedné publikace, není tomu tak. Bezdomovství je problém velmi složitý. Přestat soudit a začít se tímto problémem intenzivně zabývat. Jen tak se snad podaří dojít k nějakému cíli.

Cílem mé bakalářské práce je porozumění a pochopení fenoménu bezdomovství. Na základě získaných informací jak v teoretické tak i praktické části být schopna dialogu. Jak s lidmi bez domova, tak s majoritní společností. Nepracovat s domněnkami či útržky informací, které jsou mnohokrát zkresleny. Mít na fenomén bezdomovství svůj vlastní názor.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SPOLEČNOST, CHUDOBA, SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

1.1 Společnost

Žijeme ve společnosti postmoderní, která o sobě vytváří a šíří dle slov Jana Kellera "mýtus rozumnosti". Má se především za to, že člověk je tvor jednající přísně racionálně. *Racionální jednání neznamena nic jiného než schopnost přiřazovat pevně definovaným cílům prostředky optimální k jejich dosažení.*¹ Aby člověk jednal přísně racionálně, musel by si vždy nejprve stanovit jednoznačný cíl, poté zjistit dostupnost prostředků, které má k dispozici a až poté zvolit jeden z nich, který je vzhledem k danému cíli neoptimálnější. Zvažování pravděpodobnosti, že zvolená cesta povede k cíli, ale také případná rizika a vedlejší důsledky, to vše musí brát racionálně myslící člověk na zřetel.

Kdyby takto jednali všichni lidé, nebyla by naše společnost přehlčena nezamýšlenými důsledky svého jednání. Ne všechna naše jednání berou ohled na možné důsledky učiněné volby. Nemohu nesouhlasit s výrokem Jana Kellera: *"Prvek nezamýšlenosti však nesouvisí jen s uzpůsobením lidské psychiky, ale také přímo s uspořádáním společnosti, která jako celek se vůbec nechová jako rozvážený dospělý intelektuál".*²

Podle Simmela je společnost suma individuí, která se kontaktují a vzájemně integrují prostřednictvím sítě sociálních vztahů. Z tohoto hlediska je analýza společnosti zkoumáním forem a struktur vztahů.

Weber označuje společenské vztahy, ze kterých vzniká souhrn jednání, pojmem sociální jednání. To se vyznačuje tím, že smysl zamýšlený jednajícím je vždy vztažen k jednání druhých.

V teoriích kulturní antropologie je společnost definována jako skupina individuí, která se vyznačuje zvláštní kulturou a je nezávislá na jiných skupinách. Jedinec se musí ve společnosti učit orientovat a jednat.³

Hartl, Hartlová vidí společnost jako skupinu jednotlivců, kteří patří ke stejnému druhu a jsou organizováni kooperativním způsobem; základním hlediskem je existence vzájemné komunikace, kooperativní podstaty, která sahá za pouhou sexuální aktivitu, souhrn jedinců

¹ Keller J. Nedomyšlená společnost. Brno: Doplněk, 2003, s. 88

² Keller J. Nedomyšlená společnost. Brno: Doplněk, 2003, s. 121

³ Jandourek J. Slovník sociologických pojmů. Praha: Grada, 2012, s. 216

spojených historií, vztahy příbuzenskými, ekonomickými, sdílením společenských norem, hodnot a rolí, kulturních institucí, nejčastěji žijících v jedné územní lokalitě; soubor jedinců s určitými sociálními vztahy, předáváním informací a s prvky společného chování.⁴

Ve velkém sociologickém slovníku nalezneme široké vymezení společnosti. Společnost je synonymum pro lidstvo jako celek, lidský rod, pro největší společenskou skupinu, k níž jedinec může náležet. Ale i úzké, kdy je společnost definována jako soubor osob žijících ve skupinách, jež jsou vzájemně propojeny na společném, vymezeném a ohraničeném teritoriu kontrolovaném politickou mocí, sdílejícím základní společenské hodnoty, řídících se týmiž základními normami a chovajících se podle ustálených kulturních vzorců.

V minulých letech se lidé rodili před zákonem ne rovni. Společnost byla rozdělena na stavy a každý stav měl vlastní systém práv a povinností. Například duchovní byli od daní zcela osvobozeni, zatímco členové třetího stavu daně platit museli. Vztah nadřazenosti a podřazenosti bylo jediné co svět pánů a svět poddaných spojovalo. Jak říká sociolog Jan Keller: "Sociologie má tři koncepty: kasta, stav a třída." Lidé, kteří jsou z jiné kasty, jiného stavu nebo třídy, žijí v naprosto nesouměřitelných světech. Moderní společnost se považuje za demokratickou, která se naopak charakterizuje "rovností podmínek", z čehož vyplývá rovnost všech lidí. Osobně se spíše přikláním k názoru Jana Kellera, že moderní společnost usilovala o to, aby byla uspořádána pouze nerovně, tzn., že se snažila nesouměřitelnost převést na pouhou nerovnost. Mezi lidmi měly být pouze takové rozdíly, které by bylo reálné v životní kariéře překonat. To se bohužel nepodařilo a propast mezi třídami je stále větší a dalo by se konstatovat, že se neustále prohlubuje. Na jednom konci jsou skupinky úspěšných, kteří si žijí ve svých rezidenčních čtvrtích, zatímco na druhém konci jsou ti neúspěšní, žijící v chudobě nebo na hranici chudoby. Demokracie nabízí autonomii neustále vzrůstajícímu počtu jedinců. Tocqueville nazývá individualismus jako pocit, který každému jedinci umožňuje, aby se stal autonomním centrem rozhodování. Říká, že tento pocit je legitimní, pokud nevede k absolutnímu odtržení jednotlivce od společnosti a k tomu, že prožije svůj život pouze v rámci malé skupiny. Stane-li se tak, obecný zájem ustupuje rozmanitým zájmům individuálním, což je v demokracii nepřijatelné. Jinak řečeno, individualismus nesmí přerůst v egoismus.⁵ Ani s touto myšlenkou se nedá nesouhlasit. Postmoderní společnost produkuje individualismus mnohem

⁴ Hartl P. Hartlová H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2009, s. 556

⁵ Montoussé M. Renouard G. Přehled sociologie. Praha: PORTÁL, 2005, s. 31

více než altruismus. Altruismus, jako jeden z mravních principů, je vlastně nejvyšší způsob solidarity. Doufejme, že tento mravní princip v sobě lidé opět objeví.

Charakterizovat a definovat dnešní společnost není vůbec jednoduché. Nedá se shrnout do jednoho celku, do několika vět. *„Za společnost se nejčastěji považují velice různá a pestrá seskupení jedinců, skupin, popřípadě i vztahy, které mezi nimi vznikají.“*⁶

*„Každá společnost se svým uspořádáním a systémem fungování podílí na vzniku situací sociálního propadu jednotlivců i skupin. „Každá společnost tak má na existenci fenoménu bezdomovství svůj přímý podíl a nese tedy i morální spoluzodpovědnost a povinnost problémem se zabývat a aktivně se podílet na jeho řešení.“*⁷

Klasikové sociologie různými slovy upozorňují na to, co Durkheim nazval anomii, a sice na sociálně rozkladné tendence, k nimž vede přebujelý individualismus. Durkheim se domnívá, že jedince vytváří společnost a způsob začleňování jedince do společnosti je rozlišení mezi "kolektivním" a "individuálním" vědomím, jež podle něho v každém jedinci koexistují. Pokud by se jedinec řídil pouze svým individuálním vědomím, nebyl by schopen žít ve skupině, ve společnosti. Durkheim analyzuje dělbu práce jako sociální fenomén, na jehož základě vzniká mezi členy společnosti nový druh solidarity "organická solidarita". Dělbba práce mezi lidmi vytváří pouta solidarity.

*„Rozvoj individuálního vědomí ve společnosti s organickou solidaritou způsobuje ovšem zároveň slábnutí kolektivního vědomí a v případě, že nebude zachována relativní rovnováha mezi výše zmíněnými druhy vědomí, může vyústit také v oslabení solidarity.“*⁸

Podle sociologa Jana Kellera je krize solidarity příznačná pro moderní, chcete-li postmoderní společnost, ve které jsou paradoxně její členové objektivně na sobě stále více a více závislí, zatímco princip solidarity z vědomí členů společnosti mizí. Dále uvádí jako jednu z příčin nesolidárního jednání neviditelné ruce sobectví.

⁶ Jilčík T. Zapletal L. Sociologie. Brno: Institut mezioborových studií, 2008, s. 21

⁷ Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 7

⁸ Montoussé M. Renouard G. Přehled sociologie. Praha: PORTÁL, 2005, s. 46

„Řešení bezdomovství se netěší obecně příliš velké pozornosti či podpoře široké veřejnosti.“⁹ Šetření realizované firmou FOCUS v listopadu 2007 v Praze na vzorku více než 1000 respondentů ukazuje, že nejmenší podporu z veřejných zdrojů si dle občanů zaslouží bezdomovci a drogově závislé osoby. Největší solidaritu Pražané cítí ve vztahu k fyzicky či mentálně postiženým osobám. Z toho 83% pražské populace vnímá bezdomovce jako problém. Pětina dotázaných jako zásadní problém. Řešit problematiku bezdomovců by však měli, dle mínění většiny dotázaných, hlavně sami bezdomovci.

„Určitá míra mezilidské solidarity je jedním z předpokladů fungování společnosti, ba je přímo předpokladem její pouhé existence. Válka všech proti všem by byla osudem „společnosti“, ze které by solidární vazby zcela vymizely. Solidarita a sociabilita jsou proto v jistém smyslu synonyma.“¹⁰

V současné literatuře se setkáváme s celou řadou vymezení pojmů sociální soudržnosti a solidarity. Její autoři pod pojmem sociální soudržnost rozumějí „sociální vztahy, sdílené identity, mezilidskou důvěru, sociální kontrolu a solidaritu, stejně jako loajalitu a vzájemná očekávání, jež si lidé pravidelně ve svých vzájemných vztazích budují a prokazují. Sociální soudržnost podle tohoto vymezení vzniká v každodenních interakcích lidí, kteří vystupují ze své individuální anonymity, podílejí se na veřejném a kolektivním životě a přijímají svůj díl odpovědnosti za dění mimo hranice jejich úzce vymezených individuálních zájmů.“¹¹

Solidarita - podle manželů Hartlových jde o soudržnost, pospolitost, skupinovou podporu morální, materiální, vyjádřenou úzkou spoluprací. Velký sociologický slovník definuje solidaritu jako vztah mezi navzájem rovnými, kteří dobrovolně kooperují, neboť je spojuje stejný zájem. Výrazným prvkem mezilidské solidarity je silný emotivní náboj.

Sociabilita - v sociologické slovníku Jana Jandourka je definována jako schopnost jedince snadno navazovat kontakty s druhými lidmi. Bohumil Geist definuje sociabilitu také jako schopnost nebo sklon a možnost člověka být společenskou bytostí. Podle Geista lze

---

⁹Barták M. Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 139

¹⁰ Keller J. Soumrak sociálního státu. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 91

¹¹ Potůček M. Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku. Praha: Gutenberg, 2002, s. 143

sociabilitu chápat jako velmi široké označení schopnosti a ochoty člověka navazovat sociální styky a vztahy s jinými subjekty a sklon, možnost lidského jedince ke společenskému přizpůsobení.

Primární solidarita, která měla podobu vzájemnosti a byla dána příslušností ke skupinám jako je rodina, příbuzní, sousedé, církve a podobně, zaznamenává v první polovině 19. století úpadek. Je postupně nahrazována solidaritou sekundární. Jejimi prvními projevy byly almužny, církevní špitály a sirotčince. Koncem 19. století získává sekundární solidarita stále systematictější podobu a vrcholí v instituci sociálního státu. Členitý systém pojištění dodával masám zaměstnanců jak materiální zabezpečení, tak status plnohodnotného člena společnosti. Podle britského sociologa T. H. Marshalla obsahuje plnohodnotné občanství tři vrstvy práv:

- občanská práva,
- politická práva,
- sociální práva.

„Základní Marshallovou myšlenkou je, že nárok na práva občanská a politická, není-li doprovázen výslovným uznáním práv sociálních, sám o sobě ještě nezaručuje pro velkou část populace důstojný život. Naopak bez sociálních práv se pro mnohé stává realizace práv občanských i práv politických velice obtížná, pokud ne přímo nereálná.“¹²

Formy společenské solidarity jsou silně zkorodovány prakticky ve všech oblastech. Nezaměstnanost, rodina a mateřství, zdraví, penzijní zajištění. Dalším zdrojem poklesu solidarity jsou případy, kdy je solidarita vyžadována jedněmi na úkor druhých, kteří se pak cítí znevýhodnění.

Jaká je tedy současná společnost ve vztahu k bezdomovství? Je schopna a ochotna tento fenomén přijmout a řešit? Pokud by neexistovala společnost, pravděpodobně by neexistovalo ani bezdomovství. Na osoby bez domova je tedy nutné nahlížet v kontextu celé společnosti. Laická veřejnost nemá bohužel o tomto fenoménu dostatek informací. Podle Petra Hávy existují rizikové trendy vývoje společnosti, které se na vzniku bezdomovství také podílejí. Patří mezi ně rostoucí nerovnost příjmů, vzdělání, zdraví.

---

¹² Keller J. Soumrak sociálního státu. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, s. 21

Výchova dětí není akceptována jako významná hodnota. Ekonomická globalizace klade důraz na zisk a pomíjí významné hodnoty.

„Bezdomovci jsou paradoxem a ostudou společnosti, která v minulém století dokázala vytvořit nástroje, jako jsou lidská práva, mechanismy jejich ochrany, mechanismy sociálního vyjednávání, řešení rizik (sociální a zdravotní pojištění).“¹³

Podle psychologa Miroslava Hudece vzrůstá odpor šťastnější části společnosti, která se zatím může považovat za střední vrstvu, má práci a střechu nad hlavou, vůči těm méně šťastným. Neuvědomují si, že se to může v okamžiku změnit. *„Společnost je nemocná“*, říká Hudec.¹⁴

Imperativem, který hlásal Václav Havel, bylo heslo "žij v pravdě". Jeho dnešní poselství pro globalizující se svět zní "stavěj mosty". Podobně zní poselství filosofů Lessinga a Arendtové: "Skutečná pravda může vyvstat pouze na konci opravdového dialogu". Při plnění dikta "stavěj mosty" bychom tedy neměli nikdy zapomenout, že most, ať už lokálních či globálních rozměrů, může vzniknout jen ze základů budovaných solidárně na obou březích propasti - v dialogu.

„V těchto společnostech nechybí pospolitost a sousedství, ale nikdo se nestává dlouhodobým svědkem života druhého člověka.“ Zygmund Bauman

Chudoba, sociální vyloučení

V posledních letech se do popředí zájmu společnosti dostala otázka chudoby a sociálního vyloučení. Bezdomovství je bezesporu extrémní formou sociálního vyloučení. Miroslava Obadalová uvádí dva pohledy na vymezení pojmu bezdomovství. První je vymezován jako skutečnost, kdy se osoba ocitla bez přístřeší a finančních prostředků, nutných k zajištění základních potřeb. Tento pohled zdůrazňuje roli trhu s byty a bytové politiky. Jiný se zaměřuje na neexistenci sociálních vazeb. Zdůrazňuje fakt sociálního vyloučení. Z obou

¹³HávaP. Chudoba a sociální vyloučení – pohled sociologa [online]. [cit. 2012-08-21]. Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/ke-stazeni/konference-2010-prispevky/>

¹⁴Štembera H. Psycholog otřeseně vypráví o nenávisti Čechů k chudým a nemocným Parlamentní listy [online]. [cit. 2012-08-21]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Psycholog-otresene-vypravi-o-nenavisti-Cechu-k-chudym-a-nemocnym-243567>

pohledů však vyplývá, že hlavním důvodem bezdomovství (extrémního sociálního vyloučení) je chudoba.

1.2 Chudoba

Ještě koncem 70. a začátkem 80. let minulého století se obecně předpokládalo, že chudoba v evropském prostoru neexistuje. Poválečný ekonomický růst, růst spotřeby, formování početné střední vrstvy, růst životního standardu i nižších tříd napomohly, aby se chudoba v Evropě v tomto období zneviditelňovala. Vlády kapitalistických i socialistických států na přelomu 70. a 80. let byly ochotny připustit, že na jejich území existuje pouze reziduální chudoba. Byla považována za marginální a mizející fenomén.¹⁵ Chudoba stejně jako bezdomovství se v ČR vyskytovaly i za minulého režimu. Spolu s dalšími problémy se však schovávaly za zdmi podnikových ubytoven, zdravotnických a sociálních zařízení, případně věznic.

„Avšak ani ekonomický růst a růst bohatství společnosti, ani masivní redistribuce příjmů prostřednictvím sociálního státu chudobu ze společnosti nevyvýtily. Chudoba navzdory ekonomickému růstu a sociálnímu státu nadále existuje.“¹⁶

Chudoba je obecně považována za hlavní příčinu bezdomovství. Chudobou jsou často postiženi lidé, kteří mají nízké mzdy a nejisté zaměstnání. Chudoba pramení z nezaměstnanosti a z nedostatku dostupného (levného) bydlení je tzv. strukturálním faktorem bezdomovství.

„Podle většiny autorů, ať již to myslí pozitivně nebo nesouhlasně, není chudoba uprostřed bohatství paradoxem, ale nevyhnutelným důsledkem koncentrace politické a ekonomické moci a ideologie akcentující zisk a ekonomický růst před uspokojováním potřeb.“¹⁷

Společnost se s fenoménem chudoby musí vyrovnávat v rovině teoretického myšlení i praktického jednání. Řekněme, že pro současnou společnost je typické rozvolnění sociálních forem. Především rodiny. Jistota, kterou rodina nabízela, se vytratila a tak

¹⁵ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 12

¹⁶ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 13

¹⁷ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 13

dochází k individualizaci osudu člověka. Oslabené sociální vazby jsou jasným důkazem toho, že se jedinec, který se ocitne v nelehké životní situaci, musí spoléhat jen a jen na sebe.

„V naší společnosti se předpokládá, že všechny bryndy, do kterých člověk může spadnout, napršely z nešťastných chyb, které napáchal. Za všechno dobré i zlé, co se člověku v životě přihodí, může děkovat nebo spílat jen sobě samému.“¹⁸

Protikladem chudoby je blahobyt. Tato dvě substantiva se bohužel nikdy nevyskytují na stejné straně sociální struktury. Zatímco chudoba se ocitá na jejím dně, bohatství na samém vrcholu. Společnost vyspělých zemí bývá svou strukturou přirovnávána k jablku. Země rozvojové připomínají hrušku. Jak je tedy možné, že struktura naší společnosti začíná přebírat podobu hrušky? Narůstající chudoba přitom představuje riziko nejen pro osoby, kterých se přímo dotýká, ale pro celou naši společnost.

Ve společnosti způsobuje nedůstojné a nepřijatelné životní podmínky, čímž může dojít k vyvolání sociálního napětí. Eliminace chudoby ze společnosti je velmi složitá a snad i nemožná. Společnost, která se snaží problematiku chudoby řešit, musí znát její příčiny. Mareš, Králová a další uvádějí, že chudoba je v evropském prostoru především relativní. Autorka knihy *Mosty z chudoby* Ruby Payne o relativitě chudoby píše: *"Chudoba je relativní. Pokud všichni okolo vás žijí ve stejných podmínkách, koncept chudoby a bohatství je poměrně vágní. Chudoba a bohatství existuje jen ve vztahu ke známým veličinám a očekáváním."*¹⁹

Koncepce chudoby jsou zpravidla rozlišovány na subjektivní a objektivní. Objektivní koncepcie chudoby se dále člení na absolutní a relativní chudobu. V případě bezdomovců jde o kombinaci obou skupin faktorů. Nově lze chudobu rozlišovat na tzv. starou a novou chudobu. Stará chudoba je nezávislá na trhu práce. Může být stavem trvalé existence nebo jen existenciálním zážitkem určité životní etapy (koupě bytu, narození dítěte ap.). Základní rysy přesunu k nové chudobě vymezuje Petr Mareš, který vychází z Roma, následovně:

- růst nezaměstnanosti a nejistoty zaměstnání,
- zvyšující se počet osob závislých na různých formách sociální pomoci,

¹⁸ Bauman Z. Individualizovaná společnost. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 19

¹⁹ Payne R. *Mosty z chudoby*. Košice: Equilibria, 2010, s. 13

- vzrůstající počet zadlužených osob a domácností (sekundární chudoba),
- nárůst počtů dětí s jedním rodičem, potřebným sociální pomoci,
- rostoucí počet bezdomovců,
- růst počtu osob pohybujících se na sekundárním trhu práce.²⁰

Bezdomovci, kteří se stali symbolem sociálního vyloučení a bídy uprostřed bohatství a blahobytu, dojímají majoritní populaci mnohem méně než ostatní důsledky chudoby. Veřejnost chápe bezdomovce jako "underserving" chudobu a spojuje je s kriminalitou a alkoholismem, s nedostatkem vůle a ignorováním sociálního řádu. Podle "teorie fronty" radí podnikatelé zájemce o pracovní místa do fronty podle jejich potencionálního přínosu. Bezdomovci s nálepkou nespolehlivých pracovníků se dostávají až na její konec.²¹

Příčiny chudoby

Odpovědi na otázky týkající se příčin chudoby však nejsou jen věcí veřejného mínění a postoje chudých k vlastní chudobě. V neposlední řadě jsou politickým problémem. Kerbo konstatuje, že existují tři typy ideologií chudoby.²²

1. Chudoba jako důsledek uspořádání ekonomického a sociálního systému společnosti, a to buď jako:

- nutný, ale žádoucí důsledek tržního hospodaření, jako součást incentivů (nebýt chudý, ale bohatý je odměnou) pro jeho rozvoj,
- nutný, přesto ale nežádoucí důsledek tržního hospodaření (často jako důsledek jeho nespravedlnosti) a proto i pádný důvod k jeho odstranění.

„Lidé, kteří jsou mimo hru, nemají ani žádnou "roli", kterou by mohli považovat za "užitečnou", natožpak nepostradatelnou pro hladký a ziskový ekonomický provoz. Ve společnosti, v níž právě spotřebitelům, nikoli výrobcům přísluší role hnací síly ekonomické perspektivy, jsou chudí bezcenní i jako spotřebitelé.“²³

2. Chudoba jako výsledek lenosti, neprozíravosti a nestřídmosti jedinců.

²⁰ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 47

²¹ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 55

²² Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 61

²³ Bauman Z. Individualizovaná společnost. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 94

Hojně se píše a mluví o těch stovkách či tisících lidí, kteří se přiživují a šidí a zneužívají shovívavosti a dobročinnosti veřejných autorit; a o těch stovkách tisíců či snad milionech lidí, ze kterých "život na podpoře" udělal nejspíše a lenivé povaleče, kteří nejenže nejsou schopni, nýbrž ani nechtějí přijmout zaměstnání, pokud se jim snad připele do cesty, a raději žijí na útraty těžce pracujících daňových poplatníků. Mezi "spodinu" se řadí bok po boku lidé trpící chudobou, svobodné matky, drogově závislí a podmíněně propuštění kriminálníci, přičemž rozdíly mezi nimi jsou nejasné. Jednu věc mají všichni společnou, a proto se házejí na jednu hromadu: jsou z nějakého důvodu "břemenem společnosti". Všichni bychom byli bohatší a šťastnější, kdyby nějakým zázrakem zmizeli.²⁴

3. Chudoba jako důsledek situačních faktorů.

- "Cyklus deprivace". Chudí lidé mají tendenci koncentrovat se na určitém území a vytvářet subkulturu, která je zpětně do chudoby uzavírá a brání jim vymanit se z ní. "Životní nehoda". Chudoba jako důsledek neštěstí nebo také nezbytná daň pokroku společnosti.

Na straně jedné jsou příčiny chudoby spojovány s uspořádáním společnosti, které jedinec nemůže ovlivnit. Chudoba je z tohoto hlediska společenskou záležitostí. Na druhé straně se příčiny chudoby spojují s osobním zaviněním každého člověka. Za chudobu jsou tedy odpovědni sami chudí. Chudoba není výsledkem osobní nedostatečnosti nebo osobního selhání. Chudoba je výsledkem sociální nespravedlnosti společnosti (existence nerovností) - nízkých mezd, nedostatku pracovních příležitostí, diskriminace.²⁵

Chudoba není pouze záležitostí těch, kterých se týká, kteří ji fakticky prožívají. Žádná z variant uspořádání a fungování společnosti negarantuje zcela spravedlivý přístup všech jejích členů ke společným zdrojům a k uspokojování jejich životních potřeb. Zjednodušeně by se dalo říci, že každá společnost se svým uspořádáním a systémem fungování podílí na vzniku situací sociálního propadu jednotlivců i skupin. Pouze hrstka z nás si může být skutečně jistá tím, že našimi domovy jakkoli se dnes mohou zdát pevné a vzkvétající, neobchází strašidlo zítřejšího pádu. Žádné zaměstnání není zaručené, žádné postavení spolehlivé, žádné dovednosti nemají trvalou hodnotu. Živobytí, společenské postavení, uznání vlastní prospěšnosti a nárok na sebeúctu, to všechno může náhle zmizet, přes noc

²⁴ Bauman Z. Individualizovaná společnost. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 96

²⁵ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 62

a bez varování. Dalším viníkem je upadání a ztráta sociálních dovedností. Společenské vztahy, které lidé kdysi vytvářeli a udržovali s pomocí svých vlastních zdrojů, nyní zprostředkovávají technologické prostředky.²⁶

Podle Swaana chudoba není problémem chudých. Jejich problémem je přežít, chudoba je problémem bohatých. *Chudoba je považována nejen za stav nevýhodný pro jedince, ale i za nevýhodný pro společnost.*²⁷

Chudoba "se týká každého z nás".

1.3 Sociální vyloučení

V souvislosti s výše diskutovanou chudobou by bylo dobré zdůraznit, že existuje podstatný rozdíl mezi termínem chudoba a sociální vyloučení. Přesto chudoba a sociální vyloučení spolu úzce souvisí. Pojem sociální vyloučení má více významů. Vyloučení z důvodu trestu odnětí svobody, stigmatizace, nemoc, etnikum.

*„Problematice sociálního vyloučení je v posledních letech věnována značná pozornost, a to jak na úrovni národní, tak mezinárodní. Důsledky sociálního vyloučení působí nejen na jedince, který ho zakouší, ale zároveň představují významný problém z pohledu sociální soudržnosti společnosti.“*²⁸

Podle Mareše se sociální politika v osmdesátých létech minulého století zaměřovala na koncept chudoby a zaměřovala ji boj proti ní, v polovině devadesátých let byla pozornost přenesena k boji proti sociálnímu vyloučení. Pojem sociální vyloučení není nic nového a typického pouze pro moderní společnost. Vyskytovala se snad ve všech společnostech. Například jako mechanismus sociální kontroly.

Sociální vyloučení, odsouvání určitých osob a kolektivit na okraj společnosti (marginalizace) či mimo ni (exkluze), představovalo ve všech společnostech *mechanismus sociální kontroly*, jímž společnost zajišťovala konformitu svých členů a zároveň posilovala

²⁶ Bauman Z. Individualizovaná společnost. Praha: Mladá fronta, 2005, s. 107

²⁷ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 146

²⁸ Barták M. Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 48

svou identitu.²⁹ Kontrolní funkce sociálního vyloučení je však v současných společnostech silně oslabena a je tak chápána zcela jinak.

Sociální vyloučení, jak jednotlivců, tak celých skupin obyvatelstva, plodí nerovnost lidí v participaci na životě společnosti. Sociální vyloučení plodí neschopnost lidí spolupodílet se na životě společnosti, jejich izolaci a odtržení od společnosti.

Sociální vyloučení je důsledek nerovného přístupu jednotlivců nebo skupin obyvatelstva k pěti základním zdrojům společnosti:

1. zaměstnání,
2. bydlení,
3. sociální ochrana,
4. zdravotní péče,
5. vzdělání.

Bezdomovství je bezesporu nejzávažnější formou sociálního vyloučení, charakterizované jako nemožnost adekvátně uspokojovat jednu z nezákladnějších lidských potřeb – potřebu bydlení. Bezdomovství není statickým jevem, ale spíše dynamickým procesem, na jehož vznik i průběh působí řada vlivů a okolností. Samotná ztráta bydlení je bezesporu problémem závažným, ne však jediným, který s bezdomovstvím souvisí. V našich podmínkách se s bezdomovstvím znovu setkáváme po roce 1989, kdy se ve své zjevné podobě opět objevuje po několika desítkách let. Nicméně ani po téměř dvaceti letech nemáme o tomto fenoménu k dispozici dostatečné znalosti.³⁰

Sociální exkluze je dnes chápána jako proces, který jedince zbavuje práv, ale i povinností, jež jsou spojena s jeho členstvím ve společnosti. Chudoba pak již není zdaleka považována za jedinou příčinu vyloučení a hovoří se o pluralizaci nerovností. Sociální vyloučení má často charakter sociální izolace, což na jedné straně vede k anomické situaci těchto osob ve smyslu Mertonova pojetí anomie (Merton, 1957) jakožto napětí mezi kulturními cíli a hodnotami společnosti a nemožností dosáhnout jich legální cestou.³¹ 166) „Podle Kincaida být chudým neznamena jen stát na samém konci příjmové distribuce, ale sdílet

---

²⁹ Mareš P. Co s konceptem sociální exkluze v české společnosti? Masarykova univerzita. Brno. 2007, s. 11-23

³⁰ Barták M. Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 10

³¹ Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 166

*určitý druh bezmoci a neschopnosti kontrolovat okolnosti svého vlastního života tváří v tvář vlivnějším společenským skupinám.*³²

Chudoba nerovná se sociální vyloučení. Ne všichni chudí musí být sociálně vyloučení a naopak sociálně vyloučení nemusí být vždy chudí. Koncept sociální vyloučení zaměřuje svou pozornost nejen na finanční a materiální zdroje, ale i na nezaměstnanost, diskriminaci, sociální izolaci, materiální deprivaci. v tomto smyslu je tedy sociální vyloučení chápáno jako proces, který vede k deprivaci ve více oblastech či dimenzích života.

Přesto, že neexistuje přímá souvislost mezi chudobou a sociálním vyloučením, obvykle platí, že se prolínají. Do skupin, které jsou sociálním vyloučením nejvíce ohroženy, spadají: etnické skupiny, zdravotně postižení, migranti, izolovaní jedinci.

Petr Mareš cituje Percyho Smitha, který vymezil následující dimenze sociální exkluze:

- *ekonomická* (dlouhodobá nezaměstnanost, nízký příjem...),
- *sociální* (rozbitá tradiční domácnost, rozpad manželství, sociální izolace, bezdomovství...),
- *politická* (upírání politických práv, neschopnost participace, nízká účast ve volbách...),
- *komunitivní* (devastované prostředí a obydlí, nedostupnost služeb, kolaps podpůrných sítí...),
- *skupinová* (koncentrace uvedených charakteristik v určitých sociálních skupinách),
- *prostorová* (koncentrace vyloučených v oblastech s kumulací rizikových vlivů a bez odpovídající kvality života; kriminalita, špatné životní prostředí...)³³

Sociální vyloučení je problém, který se netýká jen těch, kteří chudobu a jiné materiální a sociální utrpení prožívají na "vlastní kůži", ale týká se celé společnosti. Ta je povinna podat lidem na okraji společnosti pomocnou ruku a udělat maximum pro to, aby každý mohl naplnit a rozvíjet své lidství v co nejdůstojnějších podmínkách.³⁴

Jakákoliv úspěšná sociální politika musí usilovat o rovnováhu mezi kolektivním soucitem a individuální odpovědností. Petr Mareš

³² Mareš P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, s. 167

³³ Mareš P. Sociální vyloučení a sociální začleňování. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 280

³⁴ Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Sčítání bezdomovců v Brně v Roce 2010. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 17

2. FENOMÉN BEZDOMOVSTVÍ

„Problém bezdomovství v České republice neexistuje. Ono totiž neexistuje slovo bezdomovec v českém slovníku. v žádném slovníku toto slovo ve významu, ve kterém ho používáme, nenalezneme. Je to pozůstatek doby minulé, kdy neexistovalo v zákonech např. slovo prostituce, takže prostituce nebyla, neexistovalo slovo bezdomovec, takže bezdomovství neexistovalo, a tento stav stále přetrvává. Problém bezdomovství jistě existuje, známe ho, setkáváme se s ním denně. Je však potíž, jak definovat, kdo to je bezdomovec, co to je bezdomovství, co znamená být bez domova.“³⁵

Podle Magdaleny Kotýnkové je bezdomovství závažný humanitární problém, jemuž naše odborná veřejnost nevěnuje přílišnou pozornost a jehož systematickým výzkumem se nikdo nezabývá. Aleš Sekot považuje bezdomovství za patologický fenomén. Na jedné straně zmaňuje hodnotu lidského života a zbavuje jedince možnosti být užitečný a přínosný, prožívat radostné životní pocity. Neúnosnou zátěž nekonečného řetězce hledání a nalézání cest k uspokojení těch nejzákladnějších lidských potřeb. Na druhé straně znamená nemalou zátěž pro společnost. Zejména nenahraditelnou ztrátu plnohodnotného jedince na trhu práce a mezilidských vztahů.

„Složitý společenský problém, kterým bezdomovství nesporně je, musí být dobře poznáván a poznán, aby se mohla vytvořit funkční a účinná koncepce jeho řešení.“³⁶

Stejně jako Ilja Hradecký, tak i ostatní autoři knih a článků o bezdomovství zdůrazňují požadavek identifikace, popisu a následné vytvoření funkční a účinné koncepce pro řešení problému bezdomovství.

Jak uvádí Miroslava Obadalová, bezdomovství není jen bytový problém. Většina osob končících na ulici se potýká hned s několika sociálními handicapami najednou. Faktory, které jedince přivedly na ulici, se liší případ od případu. Není tedy vůbec jednoduché doporučit obecně platné nástroje, kterými lze bezdomovství čelit. Obecně platný lék na bezdomovství neexistuje. Autorka tím ale nechce říci, že by se proti tomuto fenoménu a jeho rozšiřování nemělo nic dělat.

---

³⁵ Hradecký I. Sborník ze semináře na téma bezdomovství v Evropě. Naděje, 1998, s. 7

³⁶ Hradecký I. Definice a typologie bezdomovství. Praha: Naděje, 1996, s. 7

2.1 Etymologie bezdomovství, bezdomovectví

V literatuře, která se problematikou bezdomovství zabývá, bývá užíváno dvou pojmů. *Bezdomovství* a *bezdomovectví*. Několik skutečností ovlivnilo moje rozhodnutí pro bezdomovství.

První krok, který jsem v této věci učinila, bylo požádat Ústavu pro jazyk český o vymezení rozdílu těchto dvou substantiv. Odpověď na jazykový dotaz, vyhotovený 25. září 2012 č. j. 42/12, je součástí této práce. Příloha č. 1.

Bezdomovství - vzniklo z předložkového spojení *bez domova*.

Bezdomovectví - je utvořeno od podstatného jména *bezdomovec*.

Ústav pro jazyk český se domnívá, že jde o synonyma. Zároveň zdůrazňuje, že jejich stanovisko je čistě jazykové. Přesto lidé, jevem bezdomovství se zabývající, tyto dvě slova rozlišují. Porozumět tomu, proč osobnosti této problematiky znalé volí právě slovo bezdomovství, napomáhají výše uvedené podoby z hlediska slovtvorného. Za zmínku stojí názor Ladislava Ptáčka. „*Já se domnívám, že správnější je slovo "bezdomovství" pro argument, který zmiňuje právě ÚJČ - bezdomovectví je ze slova "bezdomovec" (což je v našem kontextu do určité míry pejorativní označení) a bezdomovství ze spojení "bez domova", což je ta podstata a je více neutrální a méně dehonestující.* „

Výraz bezdomovství používá i Ilja Hradecký, ředitel společnosti Naděje. Výrazná osobnost, zabývající se problematikou bezdomovství. „*Vnímám je méně stigmatizující, „bezdomovectví“ evokuje spíš charakter stavu, např. kupectví, rytectví, ..., to je moje vnímání. Ale v používání pojmu bezdomovství nejsem sám.*“ Příloha č. 2.

Zajímavé je pro mne tedy zjištění, že v běžném úzu převažuje užití podoby *bezdomovectví*. Problém etymologie pojmů bezdomovectví versus bezdomovství tkví ve významu slova domov. Pojem domov v sobě zahrnuje sociální zázemí, rodinu, místo, kam se lze vždy vrátit. „*Takový domov se skládá na jedné straně z určitého sociálního okolí, na straně druhé z fyzického soukromí. Obě tyto složky zpravidla bezdomovcům chybí.*“³⁷

---

³⁷ Marek J. Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012, s. 13

2.2 Pojetí bezdomovství

Bezdomovství lze vymezit jak v úzkém, tak i širokém pojetí. Bezdomovství v úzkém pojetí zahrnuje pouze osoby přežívající na ulici bez střechy nad hlavou. Osoby, které jsou přímo na ulici, v noclehárnách či útulcích. V širším pojetí zahrnuje i osoby žijící v nevyhovujících bydlení nebo ubytování. Osoby nacházející se v různých institucích. Věznice, zdravotnická zařízení či azylové domy a po jejich opuštění se tito lidé nemají kam vrátit. Sociální praxe ukazuje, že pro zjištění příčin bezdomovství a porozumění procesům vyloučení je právě širší pojetí velmi důležité. Široké pojetí by zahrnovalo nejen osoby bez střechy, ale i osoby, které žijí v nejistém nebo nevyhovujícím bydlení, ubytování či bytě. Aby bylo bezdomovství chápáno v širším pojetí, prosazuje již řadu let FEANSTA. Dle jejich mínění brání příliš úzké pojetí tomu, aby se aplikovaly postupy, které by vedly z bezdomovství ven. Stanování jedné správné definice bezdomovství je velmi obtížné. Při formulaci definice je důležité mít na mysli, že bezdomovství je víc proces než stav nebo jev.

Jeden znak však mají výše uvedené definice společný, a to absence domova. Podle slov Ilji Hradeckého je ztráta domova to podstatné, co osoby bez domova spojuje. Důležitá je nejen definice ze slovníku, ale i osobnosti, která s lidmi bez domova pracuje. Uvádím tedy názor Mgr. Ptáčka na význam slova bezdomovec. Kompletní rozhovor ze dne 1. 8. 2012 je součástí praktické části. *„Preferuji pohled, že pro mne je bezdomovec ten, který je v situaci nějaké materiální, sociální a psychické frustrace z hlediska nemožnosti bydlení. Kdy už ta situace působí na osobnost člověka destruktivně a na jeho schopnosti tuto situaci řešit nebo jakkoliv zvládat.“* Jak si můžeme všimnout i v této definici se mluví o absenci bydlení, domova. *„Takový domov se skládá na jedné straně z určitého sociálního okolí, na straně druhé z fyzického soukromí. Obě tyto složky domova zpravidla bezdomovcům chybí.“*³⁸

2.3 Definice bezdomovství

První problém spojený s bezdomovstvím spočívá už v samotné definici slova. Termínem bezdomovec je označována osoba, která nemá domov, popřípadě přístřeší, které by mohla dlouhodobě využívat. V současné době se v odborném diskurzu používá častěji sousloví "

³⁸Marek J. a kol. Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012, s. 13

lidé bez domova" nebo "lidé bez přístřeší" než výraz bezdomovci. V publikaci *Definice a typologie bezdomovství* lze najít pro a proti k užívání slova bezdomovec a slovního spojení "osoba bez přístřeší". Termínem bezdomovství se označuje způsob života této osoby.

Nejznámější a nejužívanější definici bezdomovství uvádí Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci FEANTSA: "Bezdomovství znamená nedostatek vlastního trvalého a přiměřeného obydlí. Bezdomovci jsou lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní trvalé a přiměřené obydlí nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo kvůli jiným sociálním bariérám."

Jak definovat bezdomovství a jak vlastně nazvat ty vyřazené nepřijatelné vykloubené bytosti, všude nechtěné, vyloučené a zraněné, pohybující se sem a tam, připomínající tkalcovský člunek, který se pohybuje mezi ulicí, nádražím a ubytovnou, útekem a zadržením. Jak nalézt adekvátní termín, který by vystihl ten ping-pong, posílený z jednoho koutu nádraží do jiného, z jednoho veřejného prostranství do druhého, z jedné humanitární organizace do jiné.³⁹

Miroslav Barták uvádí, že slovo bezdomovec se skládá ze dvou slov - **bez** – (poukazující na absenci čehosi) a **domov** – (jedna z důležitých dimenzí bydlení, nikoliv však bydlení samotné).

„Kdo je vlastně onen "bezdomovec"? Mnoho lidí žije v přesvědčení, že typický bezdomovec je osoba sedící na lavičce v parku nebo na nádraží, holdující levnému alkoholu, mající na sobě otrhané špinavé věci a obtěžující slušné občany žebráním.“⁴⁰

Nejde o jediný článek týkající se problematiky bezdomovství, který začíná právě takhle. Podle slov Ilji Hradeckého si většina lidí pod pojmem člověk bez přístřeší představí obrázek: "Muž někde pod mostem, ve věku přibližně padesáti let, který má kolem sebe

³⁹ HRADECKÝ I. *Definice bezdomovství* [online]. [cit. 2012-10-08].

Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovecvi/1>

⁴⁰ MAREK, J. *Bezdomovec – produkt doby* [online]. [cit. 2012-11-15]. Dostupné z:

<http://old.dchltm.cz/file/zch/zch-2011-01/op-2011-01.pdf>

několik tašek, krabici vína nebo láhev vína je opilý, zarostlý, páchnoucí. Dále Ilja Hradecký dodává: "Je to pravda, ale jen kousek pravdy".⁴¹

V definici Giddense se potvrzuje, že bezdomovství je pro proces, nikoliv stav. „*Ještě před dvěma generacemi si většina lidí pod pojmem domov představovala rodinné prostředí a za bezdomovce byli považováni ti, kdo obývali laciné ubytovny nebo svobodárny. Říkalo se jim bezdomovci (homeless), protože žili sami a málokdy se vídali se svou rodinou nebo příbuznými. V průběhu posledních dvou nebo tří desetiletí se situace změnila. Stále totiž přibývá lidí, kteří žijí osaměle z vlastního svobodného rozhodnutí. Pojem bezdomovec byl proto přenesen na rostoucí kategorie těch, kdo vůbec nemají kde spát – buď nacházejí dočasné útočiště v charitativních útulcích, nebo přespávají na ulici, v parcích, na nádraží nebo ve zchátralých, opuštěných budovách.*“⁴²

Jan Jandourek definuje ve slovníku sociologických pojmů bezdomovství následovně. Bezdomovectví - životní situace lidí, kteří postrádají pevný, pravidelný a přiměřený příbytek k přenocování. Bezdomovci mohou být lidé, kteří převážnou část nocí tráví v útulcích pro bezdomovce nebo jiných sociálních zařízeních, nebo podle okolností třeba i v provizorních příbytcích v suterénech domů či přímo na ulici, v nádražních halách apod.⁴³

Definici bezdomovství najdeme i v psychologickém slovníku manželů Hartlových. Bezdomovství - situace osoby, která nemá bydliště, přespává v parcích, pod mosty, v kanalizacích, nepoužívaných vagónech, v provizorních lepenkových krabicích apod., lidé často duševně nemocní, toxikomani, lidé v životní krizové situaci nebo mladiství na útěku z domova.⁴⁴

V sociologickém slovníku Jandourka je použito slovo *bezdomovectví*. V psychologickém slovníku manželů Hartlových najdeme tento výraz pod pojmem *bezdomovství*. Opět se dotýkáme problému etymologie slov bezdomovství a bezdomovectví, popsané výše.

---

⁴¹ Beseda z cyklu Iniciativy 17-11, konaná v úterý 19. dubna 2011 [online]. [cit. 2012-12-08] Dostupné z: <http://www.i17-11.cz/ilja-hradecky>

⁴² Giddens A. Sociologie. Praha: Agro, 1999, s. 284

⁴³ Jandourek J. Slovník sociologických pojmů. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012; s. 39

⁴⁴ Hartlová H., Hartl P. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2009, s. 73

Definice manželů Hartlových mluví nejen o tom, kdo jsou lidé bez domova, ale i o možných příčinách, jak se do této situace dostat. Z tohoto důvodu se mi jeví výstižnější. České právní normy pojem bezdomovec ani bezdomovství neupravují. Důležitým mezinárodním dokumentem, který Česká republika v tomto ohledu ratifikovala, je Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Všeobecná deklarace lidských práv a navazující Listina základních práv a svobod.

Z dalších právních předpisů, které se bezdomovství nepřímo dotýkají lze jmenovat:

- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Služby sociální prevence (nizkoprahová denní centra, noclehárny aj.)
- Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře. Příspěvek na bydlení.
- Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc.
- Zákon č. 100/2006 Sb. o životním a existenčním minimu.

Podrobně o právních úpravách vztahujících se k bezdomovství pojednává Štěchová a kol.⁴⁵

V období konce 19. století se lze setkat s pojmy "domovská obec" a "domovské právo". Milan Daniel uvádí jako zdroj informací server scancez.cz. Domovské právo v našich zemích vzniklo v roce 1849 na základě tzv. Obecního zřízení (zákon č. 170/1849). Zaniklo koncem roku 1948 (zákon č. 174/1948 Sb.)⁴⁶

Domovské právo

Domovské příslušnost se nabývala jednak narozením, dále provdáním se a přijetím do obecního svazku. Buď výslovně usnesením obecního zastupitelstva, nebo mlčky, pokud obec občana trpěla, i když neměl platný domovský list. Další možností získat domovskou příslušnost bylo přikázání. Jednalo se o státní zaměstnance, důstojníky, duchovní či veřejné učitele.

---

⁴⁵ Štěchová M. a kol. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 7

⁴⁶ DANIEL, M. *Domovské listy jako nástroj lokální politiky*[online].[cit. 2012-07-25]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/55233.html>

Na jedné straně bylo domovské právo závazkem obce vůči svému občanovi, na straně druhé bylo nástrojem jak se zbavit různých přivandrovalců a osob v obci nechtěných. Domovské právo osvědčoval tzv. domovský list a evidence se vedla v matrikách domovských příslušníků.

Domovské právo představovalo právo zaručeného pobytu v obci a nárok na chudinské zaopatření. O získání domovského práva rozhodovala výlučně obec. Proti jejímu rozhodnutí nebylo možné se odvolat. Právní předpisy dělily občany z hlediska domovské příslušnosti na dvě skupiny. Obecní příslušníci (*Gemeindemitglieder*) nemohli být z domovské obce vyhoštěni a měli nárok na chudinské a vdovské zaopatření. Přespolní (*Auswärtige*) se nemohli účastnit politického života obce, neměli volební právo do obecních orgánů.

Za bezdomovce byly pokládány osoby, jejichž domovské právo nebylo prokazatelné. Tyto osoby byly přikázány obci, kde se zdržovaly, a to do doby než bylo jejich domovské právo zjištěno. Obec byla povinna zajistit chudinskou péči nejen osobám domovsky příslušným, ale i osobám bez domovské příslušnosti, které na území onemocněly, a to po dobu nezbytného ošetření.

Otázka obnovení domovského práva byla vyslovena hned po roce 1989. Pro tehdejší rychlokvašenou politickou elitu to byla "španělská vesnice", a tak o ní odmítla diskutovat.⁴⁷

Domovské právo dnes už neexistuje. Čas však ukázal, že by domovské právo mohlo i v současnosti být užitečné. Zmodernizovaný institut domovského práva by určitě významně přispěl k omezení bezdomovství. Podle Rozhledů by se obce o své příslušníky postaraly lépe než vládní úřady. V současnosti nemají bezdomovci žádnou záruku ani jistotu, že jim obec pomoc poskytne.

Dalším závažným problémem je, že většina bezdomovců nezná svá práva plynoucí ze zákona. Nezanedbatelným problémem je i skutečnost, že někteří bezdomovci nemají potřebné doklady, což komplikuje přístup k pomoci poskytované státem a garantované

---

⁴⁷ Rozhledy 010. *Dříve domovské právo, dnes lágr pro bezdomovce?*[online]. [cit. 2012-25-07]. Dostupné z: <http://rozhledy2010.blogspot.de/2010/11/drive-domovske-pravo-dnes-lagr-pro.html>

zákonem. Přidělení nového občanského průkazu předpokládá existenci trvalého bydliště. Institut trvalého bydliště tak značně situaci bezdomovců komplikuje. Zároveň se stává nejvíce kritizovanou administrativní překážkou ze strany provozovatelů služeb pro bezdomovce. Pro mnohé bezdomovce je administrativní proces podmiňující získání nových dokladů nad jejich síly.

*Příklad: Při vyřizování občanského průkazu je občan povinen předložit na příslušném úřadě vedle fotografie také rodný list, který bezdomovcům často chybí. Ale bez platného občanského průkazu nelze žádat matriku o vydání opisu rodného listu. Když si nechá opis poslat, pošta mu nevydá zásilku bez občanského průkazu. Absurdní bludný kruh.*⁴⁸

2.4 Teorie tří oblastí vyloučení

Evropská observatoř bezdomovství⁴⁹ si pro definování bezdomovství stanovila tři domény, které tvoří domov. Absence domova se pravděpodobně projevuje ve všech definicích bezdomovství. Díky těmto třem doménám je snazší porozumět bezdomovství trochu hlouběji a zjistit, že existuje několik forem bezdomovství, které mají odlišný rozsah a hloubku. EOH nazvala domény následovně:

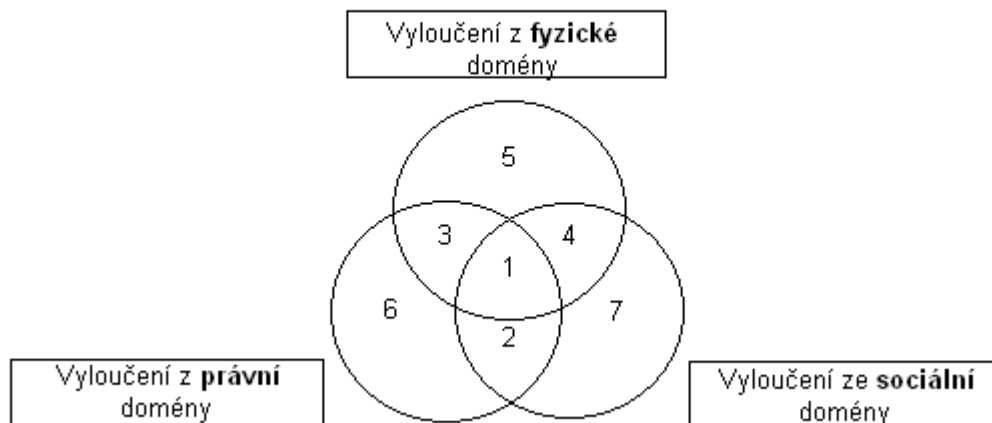
- **fyzická doména,**
(slušné bydlení, které umožňuje nejen dané osobě, ale i její rodině naplňovat dané potřeby)
- **sociální doména,**
(možnost udržovat jak společenské vztahy, tak uchovat si soukromí)
- **právní doména.**
(výlučné vlastnictví, jistota užívání, právní nárok)

---

48 Hradecký I. Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005. Praha: 2005, s. 17

⁴⁹ Evropská observatoř bezdomovství (European Observatory on Homelessness, EOH) je skupinou odborníků z každého členského státu Evropské unie vždy jeden národní korespondent, kteří monitorují problematiku bezdomovství každý ve své zemi. Souhrnnou Evropskou zprávu o bezdomovství každoročně zveřejňuje FEANTSA (červená edice). Kromě toho každý národní korespondent je zapojen do jedné ze tří pracovních skupin, které pracují každá na jiném tématu (modrá edice). Tato zpráva je podkladem pro vytvoření evropské zprávy popisující profily bezdomovství z tohoto pohledu (v modré edici). Hradecký, I. Profily bezdomovství v České republice: Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé. Praha: 2005, s. 4

Pokud člověka cokoliv z těchto domén postrádá, spadá do schématu obr. č. 1

Obr. 1 Domény bezdomovství a vyloučení z bydlení

ZDROJ: Hradecký I. a kolektiv. Definice a typologie bezdomovství. Praha: Naděje, 2007, s. 11

Nejvážnější je situace, pokud se člověk ocitne v bodu 1, který se nachází v místě, kde se kryjí všechny tři domény. Znamená to, že tento člověk nemá bydlení, nemá žádné právní nároky a nemá žádné sociální vztahy. Podle slov Ilji Hradeckého je to 10% osob, které známe právě z ulice. Lze tedy mluvit o jakési "špičce ledovce". Zbylých 90% nerozeznáme od ostatních lidí.

„Bezdomovci nejsou tedy pouze osoby, které jsou vidět na ulici a občas hledají útočiště v azylovém domě: to je forma tzv. zjevného bezdomovství. Jsou to i ti, jejichž bydlení je ohroženo a kteří tak tvoří skupinu potenciálních bezdomovců, kteří bydlí např. u přátel nebo příbuzných (to bývají většinou ženy) a jejich bydlení je nejisté, nebo bydlí např. v obytném karavanu nebo obytné lodi. Velký potenciální zdroj bezdomovců tvoří též chovanci dětských domovů, vězni, migranti a exulanti. Veřejností jsou v našich podmínkách za bezdomovce považováni zjevní bezdomovci.“⁵⁰

⁵⁰ Štěchová M. a kol. Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, s. 22

3. TYPOLOGIE BEZDOMOVSTVÍ, FAKTORY VYVOLÁVAJÍCÍ FENOMÉN BEZDOMOVSTVÍ

Na základě výše uvedeného se dělí bezdomovství na zjevné, skryté a potencionální. Tato typologie vychází ze vztahu bezdomovců k veřejnému prostoru.

3.1 Podle vztahu bezdomovců k veřejnému prostoru⁵¹

Podle vztahu bezdomovců k veřejnému prostoru lze bezdomovskou populaci rozdělit do tří skupin:

- a) *zjevné bezdomovství,*
- b) *skryté bezdomovství,*
- c) *potencionální bezdomovství.*

ad a) Jak už bylo jednou zmíněno, do této skupiny spadá podle slov Ilji Hradeckého asi 10 % osob bez domova. Jde tedy o nejredukovanější, ale zároveň nejviditelnější část bezdomovecké populace. Patří sem osoby žijící na ulicích, v parcích a na nádraží. Vyhledávající ubytování v noclehárnách a azylových domech.

ad b) Skupina skrytých osob bez domova zdaleka předčí viditelnější formu bezdomovství zjevného. Místo přespávání na ulici volí jiné strategie, např. ubytování u příbuzných, noclehárny, ubytovny. Často mění místo pobytu.

ad c) Tito lidé nejsou součástí veřejného prostoru. Prozatím bydlí, ale riziko bezdomovství je pro ně aktuální. Bydlení není vlastní nebo je nestálé. Žijí v těžkých životních, rodinných a osobních problémech. Osoby čekající na propuštění z různých úřadů, vězení, dětského domova, děti utíkající z domova, uprchlíci. Úřadům jsou tyto osoby a jejich potřeby neznámé, nestarají se o ně ani terénní a ambulantní služby. Pozornosti se jim bohužel dostává až ve chvíli, kdy se dostávají do fáze zjevného bezdomovství. Je tedy důležité zabývat se všemi typy bezdomovství, což se asi neděje a většina služeb je směřována bezdomovství zjevnému a skrytému. Přitom podle statistik ze zemí EU tato situace postihuje až 10% populace.⁵²

⁵¹ Hradecká V., Hradecký I. Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996, s. 27

⁵² Hradecká V., Hradecký I. Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996, s. 32

3.2 Typologie ETHOS

Podrobnější typologii vypracovala pracovní skupina ETHOS.

1. Bez střechy
2. Bez domova
3. Nejisté a nevyhovující bydlení
4. Nevyhovující bydlení a sociální izolace v legálně obývaném obydlí
5. Nevyhovující bydlení (jisté užívací právo)
6. Nejisté bydlení (vhodné k obývání)
7. Sociální izolace v kontextu jistého a vhodného bydlení

Tabulka *Sedm teoretických domén bezdomovství* je dostupná v publikaci Ilji Hradeckého *Definice a typologie bezdomovství* na str. 10.

Typologie ETHOS je podle mého mínění pro fenomén bezdomovství velkým přínosem. Poukazuje mimo jiné na fakt, že na vzniku bezdomovství a jeho vývoji se podílí mnoho faktorů. Samotný vývoj je přitom závislý na tom, jak se bude vyvíjet naše společnost. Navíc je důležité mít stále na mysli, že skutečnosti, které byly doposud zjištěny, se nesmí stát rigidním dogmatem.

3.3 Podle osobních charakteristik⁵³

Pracovníci občanského sdružení Nový Prostor vytvořili typologii šesti základních skupin.

1. Lidé, kteří dětství a mládí strávili v dětském domově.
2. Osoby s nejrůznějšími duševními nebo fyzickými handicapy.
3. Lidé, kteří vedli normální život a pak se shodou různých okolností ocitli bez domova.
4. Osoby propuštěné z nápravného zařízení, které se nemají kam vrátit.
5. Lidé závislí na alkoholu či jiných látkách, gambleři.
6. Cizí státní příslušníci, kteří se obtížně adaptují do naší společnosti.

Typologie pracovníků Nový Prostor se od typologie Ethos liší v tom, že jmenuje konkrétní osoby, kterých se bezdomovství týká.

Typologie bezdomovství je velmi rozmanitá a svým způsobem odráží pohled autora na danou problematiku. Pěnkava (2002) užívá typologii podle způsobu užívání služeb pro bezdomovce, v níž rozlišuje různé stupně pomoci osobám bez přístřeší, od krátké

---

⁵³ Pospíchal J., *Bezdomovství - extrémní společenské vyloučení*. Brno: Institut mezioborových studií, 2008. Převzato z *Nového prostoru 2004, vánoční speciál* s. 28 - 33

jednorázové krizové intervence až po klienty rezignované, kteří využívají pouze služby, kde není nutná aktivní účast. Podobnou typologii uznává Bruntálová (2001), rozděluje klienty podle **délky pobytu na ulici** a adaptačních fází na danou situaci. Dalším možným hlediskem může být **způsob obživy**, tedy zda žebrají, kradou, sbírají kovy, obcházejí popelnice nebo využívají služeb charitativních organizací (Pěnkava, 2002). Také sami bezdomovci mají tendenci rozdělovat se podle toho, jaké drogy užívají, a podle identifikace s určitou skupinou bezdomovců.⁵⁴

Vytváření definic, tedy definování bezdomovství, je bezesporu zapotřebí. Přináší zkušenosti a poznatky o daném problému na poli teoretickém. Tyto informace jsou přínosem pro ty, kteří se problémem bezdomovství rozhodnou zabývat. Mohou na již zjištěná fakta navázat a pokračovat dále, zjišťovat nové poznatky, rozvíjet či měnit již stávající definice. Pomohou tedy i v oblasti praktické. Úspěšné řešení bezdomovství ve smyslu sociální integrace lidí bez domova zpět do majoritní společnosti je možné pouze tehdy, spojí-li se úsilí samotného člověka bez domova, pomáhajících profesí a majority. Jestliže budou politikové v rámci svých předvolebních kampaní, média hledající senzace, městské části snažící se bezdomovce vytlačit za hranice města, přistupovat k fenoménu bezdomovství negativně a tento svůj postoj vyjadřovat veřejně, bude to velmi těžké. Lidé bez domova tu jsou a budou. Přesunem na jiné místo se neztratí. Lidé bez domova naši pomoc potřebují. Proto je nutné, aby veřejnost tento fenomén nevnímala negativně a dokázala se k němu postavit čelem. Společnost nemůže nad problémem zavírat oči a zříkat se pomoci. Angažovat se není bohužel v dnešní době zrovna atraktivní.

Z výše uvedených typologií je možné usuzovat, že teoretické části fenoménu bezdomovství je věnována značná pozornost. Jak je to ale s praxí? Nebylo by dobré opustit pole teoretické, kde toho bylo zjištěno již dost? Neměla by se veřejnost a to jak laická, tak i odborná začít zabývat spíše praktickou částí? V tomto směru je na tom velmi dobře komunita Sant' Egidio. Troufám si konstatovat, že tato komunita na to šla dokonce z druhého konce. Vydali se za chudými do ulic, aniž by předtím vytvářeli teorie, definice či typologie. Rozhodli se pomáhat. Právě pomoc je to, co lidé bez domova potřebují. Čím dříve jim tato pomoc bude nabídnuta, tím větší jsou jejich šance začlenit se zpět do společnosti.

---

⁵⁴ Marek J. a kol. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, s. 15

Opakující se neúspěchy a čas hrají při začleňování se zpět do společnosti důležitou roli. Jakub Marek zmiňuje Viktora Frankla a jeho studii z koncentračního tábora. Symptom rezignace v zanedbávání hygieny. Nebo symptom Seligmanova syndromu naučené bezmocnosti.⁵⁵

Petr Holpuch zmiňuje tzv. „bod návratu“. Jedná se o pomyslný okamžik během morální kariéry bezdomovce, v němž začíná vyměňovat „institucionalizované prostředky“ většinové společnosti za „stigmatizované techniky obživy“ typické pro dlouhodobé bezdomovce. V okamžiku osvojení těchto technik se snižuje pravděpodobnost návratu k běžnému způsobu života. Bezdomovci před „bodem návratu“ zpravidla ještě nezpřetrhali rodinné vazby. Svůj způsob života vnímají jako stigma a stále mají snahu se začlenit. Čím déle je člověk na ulici, tím vyrovnanější a smířlivější postoj ke své situaci zastává. Rezignace přichází zhruba po dvou rocích života na ulici.⁵⁶ Stejný názor zastává i Jan Bílek. Kompletní rozhovor je součástí praktické části.

*„Těžké je ušlechtilé přemýšlet, když přemýšlíme jen nad tím, kde vzít chleba.“
Jean Jacques Rousseau*

Faktory vyvolávající fenomén bezdomovství

Jedná se o komplexní problém, který zapříčiňuje více faktorů a to jak psychosociální selhání jedince, tak i veřejné a sociální politika státu. Jejich znalost je předpokladem adekvátní prevence tohoto jevu.

„V současné době se vychází z multifaktorového pojetí bezdomovství, kdy je na tento jev nahlíženo jako na kombinaci strukturálních a individuálních příčin.“⁵⁷

Hospodářské a sociální změny neustále zvyšují nejistotu lidí. Na okraj společnosti se mohou dostat různí lidé ohrožení nestejnými problémy. Společně mají určitě jedno, ztrátu domova a v životě (nejen) na ulici. Všeobecně jsou bezdomovstvím ohroženi:

⁵⁵ Marek J., Strnad A., Hotovcová L. Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012, s. 106

⁵⁶ HOLPUCH, P. *Bezdomovství jako přístup k životu* [online]. [cit. 2012-05-18]. Dostupné z:

□ www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v5401 □

⁵⁷ Marek J. a kol. Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012, s. 18

lidé dlouhodobě nezaměstnaní, hendikepovaní, senioři, lidé adaptovaní na život v různých institucích, příslušníci etnických minorit a migranti.

Podle názoru Jakuba Marka a jeho kolegů připomíná diskuse o příčinách bezdomovství **atribuční teorii** z kognitivní psychologie. V praxi to znamená, že se veřejnost dopouští atribuční chyby, kdy nesprávně přisuzuje dispoziční atribut v případě, kdy by měl být přiřazen atribut situační.

Atribuce (připisování, přisuzování) vlastností nebo motivů, resp. příčin chování sobě nebo druhým lidem.

Atribuce dispoziční - příčiny svých vlastních neúspěchů i úspěchů a také příčiny úspěchů i neúspěchů jiných osob nalzáme uvnitř člověka, v jeho postojích či dispozicích.

Atribuce situační - příčiny svých vlastních neúspěchů i úspěchů a také příčiny úspěchů i neúspěchů jiných osob nalzáme vně, vliv vnějšího okolí, měnící se podle situace.

Situační a dispoziční atributy můžeme přirovnat k rozdělení příčin bezdomovství na objektivní a subjektivní.

3.4 Faktory objektivní

Faktory objektivního charakteru mohou působit např. na dodržování lidských práv, na zachování integrity práva a respektování zásady rovných příležitostí pro všechny občany, na vzdělanosti a kvalifikaci občanů.⁵⁸ Mezi objektivní faktory se řadí politika zaměstnanosti, bytová politika, sociální politika státu a další. Zatímco objektivní příčiny bezdomovství bývají přisuzovány k systémové chybě a osoba bez domova je její obětí, subjektivní příčina bezdomovství poukazuje na nepříznivé vlastnosti jedince.

3.5 Faktory subjektivní

Čtyři kategorie subjektivních faktorů:

---

⁵⁸ Hradecká V., Hradecký I. Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996, s. 33

- a) *osobní*, (mentální retardace, duševní či tělesná choroba, invalidita, alkoholismus)
- b) *vztahové*, (rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi rodiči a dětmi, rozvod, násilí v rodině)
- c) *materiální*, (ztráta bydlení, ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy)
- d) *institucionální*. (odchod z dětského domova, propuštění z vězení, z ústavu)

Fenomén bezdomovství je multifaktorový, proto se v praxi setkáváme s kombinací faktorů objektivních i subjektivních a to v různých obměnách. Samotný vývoj vzniku bezdomovství je velmi složitý proces. Často se stává, že lidé zůstávají na ulici z jiných důvodů, než z jakých se tam dostali. Není až tak důležité hledat, co způsobilo, že se z osoby žijící běžným životem, jako každý jiný, stala osoba bez domova (**primární příčina**). S tím už se většinou nedá nic dělat. Větší význam má zjistit, proč na ulici zůstává (**sekundární příčina**) nebo proč se na ulici vrací (**terciární příčina**).

Zajímavý je článek Petra Holpucha *Bezdomovectví jako přístup k životu*.⁵⁹ Fenomén bezdomovství v tomto článku přibližuje jako určitý *způsob života*. K bezdomovství nepřistupuje jako ke společenskému problému ani jako k osobnímu selhání jedince.

---

⁵⁹HOLPUCH, P. *Bezdomovství jako přístup k životu* [online]. [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v5401>

4. PŘÍČINY BEZDOMOVSTVÍ, BEZDOMOVSTVÍ V ČÍSLECH

Nové příležitosti ale také nová rizika vznikla změnou politických a ekonomických poměrů. Odolní jedinci využívají příležitostí na trhu práce nejen k svému prospěchu, ale také ku prospěchu celé společnosti. Rizika, která svobodně fungující trh práce a trh s byty přináší, dopadla na sociálně zranitelné skupiny obyvatelstva. Jedinci, kteří se rychle nastupujícím změnám nedokázali přizpůsobit. Podle Zdeňka Janaty se jedná o lidi oslabené mentálně a tělesně. Osoby s nízkým vzděláním, sociálním původem, frustrací z dětství, bez rodinného zázemí, s neschopností navázat přiměřené mezilidské vztahy apod.

Jakub Marek a kol., uvádějí následující příčiny bezdomovství. Podle jejich názoru není až tak důležité hledat, co se přesně stalo v době, kdy se klient stal bezdomovcem (primární příčiny). Důležitější je zjistit, proč na ulici zůstává (sekundární příčiny) nebo proč se na ulici vrací.

Primární příčiny:

Proč se lidé na ulici dostávají? - otázka prevence

Sekundární příčiny:

Proč lidé na ulici zůstávají? - otázka ambulantních služeb

Terciární příčiny:

Proč se lidé na ulici vrací? - otázka sociální práce

Obr. 2 Příčiny bezdomovectví

ZDROJ: Marek Jakub a kolektiv. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012, s. 19

Mnohé publikace popisují širokou škálu příčin bezdomovství. Nejčastěji se opakují:

- ***ztráta bydlení,***

1. 10. 2012 byla na teletextu zveřejněna zpráva „Poroste počet bezdomovců“. Tuto zprávu vydalo Sdružení nájemníků ČR (SON). Podle této zprávy SON nesouhlasí s vládou navrhovaným sjednocením sociálních dávek, poskytovaných na bydlení. Tato změna může až dvojnásobně zvýšit počet lidí žijících pod hranicí chudoby. Návrh jde údajně proti závazku vlády zlepšovat dostupnost přiměřeného bydlení. To bude mít vliv na růst počtu bezdomovců se všemi z toho plynoucími důsledky.⁶⁰

- ***nezaměstnanost,***

Jde o doprovodný jev bezdomovství. Problém je jak na straně politiky zaměstnanosti, státu na i na straně samotných bezdomovců. Podle údajů ministerstva práce a sociálních věcí přibýlo za poslední měsíc roku 2012 téměř 37 000 nezaměstnaných. Na jedno pracovní místo tak připadá 16 uchazečů. Nezaměstnanost tak v prosinci stoupla na 9,4 %. (Zdroj: www.mpsv.cz) Ve vztahu bezdomovců k práci se objevuje jistá ambivalence. Na jedné straně tvrdí, že chtějí pracovat, na straně druhé hledají důvody, proč do zaměstnání nenastoupit.

- ***chudoba,***

Podle analytiků přežívá v pásmu chudoby každý desátý člověk. Chudoba je úzce spjata právě s nezaměstnaností. Podle odhadů analytického týmu ČSOB spadne na hranici chudoby v roce 2013 dalších 20 000 až 30 000 osob, a to díky vzrůstající nezaměstnanosti.⁶¹

- rodinné rozvraty a konflikty, delikventní chování, zneužívání alkoholu a drog, nevyhovující rodinné podmínky (týrané či sexuálně zneužívané ženy, děti a v dnešní době i rodiče), psychické poruchy, odchod z dětského domova, propuštění z vězení, smrt partnera nebo rodičů, dluhy, hypotéky, neplacení nájemného, uprchlíci, migranti.

---

⁶⁰ Poroste počet bezdomovců. Sdružení nájemníků ČR (SON). Teletext, zpráva č. 120. 1. 10. 2012

⁶¹ Čechů žijících v pásmu chudoby přibudou desítky tisíc. Gintner Jindřich. 13. 12. 2012

<http://www.novinky.cz/finance/287639-cechu-zijicich-v-pasmu-chudoby-pribudou-desitky-tisic-tvrdi-analytici.html>

Ztrátu bydlení jsem uvedla na prvním místě, protože bývá nejčastěji zjišťovanou příčinou bezdomovství. Ke konfliktu v mezilidských vztazích dochází ve velké většině asi právě v souvislosti se ztrátou zaměstnání. Tento okamžik většinou spustí kolo, které roztáčí fenomén bezdomovství. Se ztrátou zaměstnání přicházejí i pochybnosti o vlastních schopnostech, člověk ztrácí sebeúctu. Situace je o to vážnější, pokud člověk ztratí i práci, často bez vlastního zavinění. Problémy získat nové pracovní místo, společně s nedostatkem financí situaci komplikují a vedou často k negativním změnám v osobnosti člověka a následně i v životním stylu. S nezaměstnaností přicházejí i neshody v partnerském životě a následný rozvod nebo rozchod s partnerem, partnerkou. Tím ale nechci bagatelizovat ostatní možné příčiny. Je třeba mít stále na mysli, že kořeny bezdomovství je nutné hledat v řadě zpravidla vzájemně provázaných příčin. Na osoby bez domova je nutné pohlížet jako na individua, jejichž osud je naprosto jedinečný a neopakovatelný. Je třeba změnit veřejné mínění těch, kteří vidí jako hlavní příčinu osobní selhání či nedostatek vůle. Aby veřejnost na fenomén bezdomovství začala nahlížet jinou optikou, je třeba o daném problému hovořit.

Téma bezdomovství bylo diskutováno psychiatry, politiky a pacienty na semináři v Senátu 11. března 2013. Podle názoru psychiatrů rušení psychiatrických léčeben způsobí, že řada duševně nemocných zůstane na ulici. Rušení psychiatrických léčeben by měla přinést připravovaná psychiatrická reforma. Ministerstvo zdravotnictví tvrdí, že obavy kritiků reformy nejsou oprávněné.⁶²

Jestliže je nám známo, že mezi zmiňované příčiny vzniku bezdomovství patří i chybějící zázemí po propuštění z jakékoliv instituce, měli bychom být při řešení těchto otázek velmi opatrní. Poučit se z tzv. nezamýšlených důsledků jednání.

„Důvodů pro to, aby se stal člověk bezdomovcem, existuje celá řada. Pak velmi záleží na psychické síle člověka, zda dokáže nastalou situaci vyřešit. Může ji řešit formou pomoci v nějaké instituci a pak se vlastním snažením dokáže znovu včlenit do společnosti.“⁶³

---

⁶² Z pacientů bezdomovci, zlobí se čeští psychiatři. Váchal Adam. Metro. 12. 3. 2013, s. 4

⁶³ Popelka M., Nezaměstnanost a bezdomovectví jako sociální problém. Diplomová práce, Zlín, 2010

Bezdomovství v číslech

V pátek 22. 2. 2013 byla na teletextu České televize na stránce 120 zveřejněna zpráva: „V ČR žije kolem 11 500 bezdomovců, kteří vyhledávají pomoc a stojí o ni. Jednu pětinu představují ženy. Téměř každý třetí člověk bez přístřeší má také práci. Vyplývá to z výsledků sčítání bezdomovců, které provedl Český statistický úřad se Sdružením azylových domů a Asociací poskytovatelů sociálních služeb.

Organizacím, které lidem v nouzi pomáhají, klientů každoročně přibývá. Celkem je lidí bez domova podstatně více, než vyplývá z výsledků sčítání. Nejvíce bezdomovců pobývalo v azylových domech či noclehárnách v Moravskoslezském kraji. Bylo jich skoro 2 600.“

Podle Zdeňka Janaty a Magdaleny Kotýnkové je předpokladem prevence bezdomovství znalost rozsahu a prostředí bezdomovství. Odhady o počtech bezdomovců se však značně liší. Důvodem je zřejmě pohyblivost bezdomovců a to, že nevyužívají sociální střediska, která se je snaží registrovat. Podle Ilji Hradeckého je obtížné bezdomovce spočítat, protože zákon nezná definici bezdomovství.

Přesto, že se Český statistický úřad (ČSÚ) se ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a s Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR, pokusil zjistit počet lidí bez domova, nedá se mluvit o konečném čísle. Sčítání bylo provedeno v azylových domech, domech na půli cesty, noclehárnách a v nízkoprahových centrech. v konečném výsledku nejsou tedy zahrnuti lidé bez domova žijící venku, na ulici, v opuštěných zahrádkářských koloniích, odstavených vlakových vagoncích a jiných podobných místech. Přesto se jedná o první sčítání lidí bez domova, které od roku 1989 Česká republika uskutečnila. Má se jednat o důležité podklady pro stát a všechny organizace, které se snaží lidem bez domova pomáhat. Plánování sociálních služeb v ČR a vytváření programů a projektů zapojování lidí bez domova do běžného života.

O projektu Sčítání bezdomovců, který byl zrealizován 11. března 2010 v Brně, by se dalo říci, že byl přesnější. Do projektu byly zahrnuty jak osoby přežívající venku, tak osoby v noclehárnách, v ubytovnách pro bezdomovce, osoby žijící v nejistém a nevyhovujícím bydlení.

4.1 Sčítání bezdomovců Praha 2004⁶⁴

Sčítání proběhlo v Praze 19. února 2004 v době mezi 20. – 22. hodinou. Cílem projektu, který byl zaměřen na zjevné bezdomovství, bylo zjistit co nejpřesnější počet bezdomovců na území hlavního města Prahy.

Sčítání proběhlo:

- **v lůžkových zařízeních**, sociálních služeb pro bezdomovce (noclehárny, azylové domy, domy na půli cesty apod.):
  - 719 osob, 610 mužů (85%), 109 žen (15 %)
- **v denních centrech**, (bez lůžek) nocovalo na židli nebo na podlaze:
  - 98 osob, 96 mužů, 2 ženy
- **v institucích**, (nemocnice, psychiatrické léčebny, věznice, protialkoholní záchytné stanice):
  - 78 osob ve věku 25 až 60 let, 11 osob do 25 let a 9 osob nad 60 let
- **v terénu:**

1. Ve vozidlech městské dopravy (na všech linkách tramvaje a v konečných stanicích metra)

2. v ulicích, parcích a dalších veřejných místech ohraničených okrsky

3. Metodou samosčítání (provedli spolupracující bezdomovci na místech obtížně dostupných nebo nebezpečných)

ad 1. 323 osob, 287 mužů (89%), 36 žen (11%)

ad 2. 1054 osob, 910 mužů (86%), 144 žen (14%)

ad 3. 491 osob, 422 mužů (86%), 69 žen (14%)

Celkový počet bezdomovců dosáhl 3096 osob, 2662 mužů (86%) a 434 žen (14%).

Subjektivním odhadem byli bezdomovci zařazeni do tří věkových kategorií:

25-60 let (73 %), do 25 let (14%), nad 60 let (8%),

U 140 (5%) osob se věk odhadnout nepodařilo.

---

⁶⁴ Hradecký Ilja. Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005. Praha: 2005, s. 8

4.2 Sčítání bezdomovců v Brně⁶⁵

První projekt sčítání v městě Brně proběhl ve čtvrtek 11. března 2010 v době mezi 19. – 22. hodinou.

Přípravy a realizace projektu se účastnilo 121 osob. 119 sčítacích komisařů bylo rozděleno do dvojic či trojic. Každá skupinka sčítatelů obdržela mapu přesně určené lokality a sčítací arch. Zaznamenávány byly údaje v kategoriích muž x žena a přibližný věk respondenta: mladý věk (do 25 let), střední věk (26-60 let), starší věk (61+).

Do konečného výsledku byly započítány také údaje od poskytovatelů sociálních služeb (noční krizová centra, noclehárny apod.). Tato zařízení byla kontaktována s předstihem, aby byla schopna ke dni sčítání zaznamenat informace o počtu těchto osob.

Výzkumným záměrem projektu sčítání bylo odhadnout a sečíst co nejpřesnější počet osob, které splňují některé z typů bezdomovství uvedených v publikaci Aktuální otazníky bezdomovství, s. 32.

Základní výsledky projektu sčítání bezdomovců 2010

Celkem bylo při projektu „Sčítání bezdomovců 2010“ zaznamenáno **1354 osob**. Z toho **980 mužů** (72,4%) a **373 žen** (27,6%).

Rozložení do věkové struktury je následující:

- do 25 let: 102 osob (8%)
- 26 – 60 let: 1090 osob (82%)
- nad 60 let: 138 osob (10%)

U 23 osob se nepodařilo odhadnout věk. Při terénním sčítání bylo zaznamenáno také jedno dítě.

---

⁶⁵ Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010

Tab. 1 Základní výsledky projektu sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010

	Věk	Lůžková zařízení	Noční centra	Komerční ubytovny	Instituce	Terénní sčítání	CELKEM
Muži	do 25 let	20	4	8	6	13	51
	26 - 60 let	163	33	96	138	372	802
	61 a více	33	5	9	38	22	107
	nezjištěno		4			16	20
	celkem:	216	46	113	182	423	980
Ženy	do 25 let	40	2	5	0	4	51
	26 - 60 let	141	7	43	16	81	288
	61 a více	8	2	5	12	4	31
	nezjištěno		2			1	3
	celkem:	189	13	53	28	90	373
Děti		0	0	0	0	1	1
CELKEM		405	59	166	210	514	1354

Tabulka: Přehled výsledků „Sčítání bezdomovců 2010 v Brně“

Zdroj: Aktuální otazníky bezdomovství Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 35

Na základě výsledků projektu „Sčítání bezdomovců 2010“ lze konstatovat, že počet lidí bez domova na území Brna narůstá. K tomuto závěru došli organizátoři projektu po porovnání výsledků sčítání v letech 2006 a 2010.⁶⁶

4.3 Sčítání Českého statistického úřadu 2011⁶⁷

Poprvé v historii získala Česká republika informace o počtu lidí bez domova, žijících na území ČR. Doposud existovaly pouze průzkumy jednotlivých obcí. Cílem projektu bylo získat informace o lidech, kteří potřebují pomoc a stojí o ni. Sčítání se uskutečnilo za spolupráce ČSÚ a Sdružením azylových domů v ČR a Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR. Sčítalo se v azylových domech, v domech na půli cesty, v noclehárnách a v nízkoprahových denních centrech. Nepodařilo se mi najít záznam, že by se sčítání

⁶⁶ Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství. Sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, s. 42

⁶⁷ Výsledky sčítání bezdomovců. Český statistický úřad. [online]. [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu

provádělo v institucích jako nemocnice, léčebny a věznice. Podle dostupných údajů nebylo sčítání provedeno v terénu.

Na druhé straně bylo sčítání lidí bez domova spojeno s analýzou jejich situace, prostřednictvím dotazníkového šetření.

Celkový počet lidí bez domova je podle ČSÚ **11 496 osob**. Z toho **8622 mužů** (75%), **2477 žen** (21,5%) a **397 dětí** (3,5%). Občany ČR bylo 97,1 % bezdomovců, 1,4 % mělo slovenské občanství. Počet bezdomovců, kteří jsou občany jiných států, nepřekročil u žádné země (kromě Slovenska) dvacítku.

Věk

Podle pětiletých intervalů bylo mezi bezdomovci sečteno nejvíce osob ve věku 45 – 49 let, a to 11,4%.

Ve věku 65 let a více bylo sečteno 4,1 % mužů a 5,5 % žen. U žen je nejvíce zastoupena skupina 20-24 let (12,3 %).

Ve věku 80 let a více bylo 31 bezdomovců.

Vzdělanost

47,2 % vyučení nebo střední škola bez maturity

28,5 % základní vzdělání

10,1 % úplné střední s maturitou

2,6 % vysokoškolské (Bc. až Dr.)

Ekonomická aktivita

40,2 % nezaměstnaní

28,5 % ekonomicky aktivní zaměstnanci, zaměstnavatelé, OSVČ, pomáhající

33% ve zpracovatelském průmyslu

19% ve stavebnictví

8,6 % v dopravě a skladování

14,2 % nepracující důchodci

6,1 % jiný vlastní zdroj obživy

7,5 % nevedlo

Lidé bez domova podle krajů

Největší počet bezdomovců je v Moravskoslezském kraji 2 574.

Na druhém místě se umístila Praha s počtem 1 254.

Jihomoravský kraj je počtem 1 156 osob bez domova na místě třetím.

Naopak nejméně bezdomovců bylo sečteno v kraji Libereckém - 262 a Karlovarském - 256. Tabulka Bezdromovci podle krajů je dostupná na internetových stránkách www.sčítání.cz.

Podle výsledků sčítání je v Jihomoravském kraji přes 1 100 lidí bez domova, na Vysočině je jich asi třikrát méně. Hlavní důvod je podle sociologa Daniela Hanzla, že v tomto spíše venkovském kraji vedou lidé víc tradiční způsob života, kde fungují rodinné sítě, vícegenerační soužití, vztahy jsou intenzivnější a provázanější. Ve větších městech nejsou rodinné vazby tak silné. Je tam větší odosobnění⁶⁸

Po několika málo sčítáních, která se doposud podařilo uskutečnit je zřejmé, že počet osob bez přístřeší se stále zvyšuje. Nyní by dobré začít hledat důvod. Známe několik typologií bezdomovství a nové možná vznikají. Stále se však pohybujeme pouze na rovině teoretické. Není čas začít více pracovat na poli praktickém? Pouhým vytvářením typologií a statistik se pravděpodobně bezdomovství vyřešit nepodaří.

4.4 Bezdromovství a sociální pedagogika

Měla by se sociální pedagogika fenoménem bezdomovství zabývat? Pokud ano, z jakých důvodů? Spadá tento fenomén mezi oblasti, kterými se sociální pedagogika zabývá?

Historie sociální pedagogiky spadá již do dávné minulosti. Už tam můžeme sledovat kořeny fenoménu pomoci lidem na okraji společnosti. Řečí filozofové Aristoteles a Platón zdůrazňovali význam výchovy při společenském uplatnění člověka. Myšlenka lidského soucítění s těmi, kteří se dostali do těžké životní situace, se však poprvé objevuje až u filozofa Seneky. Za zmínku stojí i myšlenka zakladatele sociální pedagogiky, německého filozofa a pedagoga Paula Natorpa, který tvrdil, že člověk bez spojitosti se společností není člověkem. Obě kategorie jsou na sobě vzájemně závislé. *„Německý pedagog Nohl vycházel z předpokladu, že problémy v životě lidí nejsou jen důsledkem jejich selhání a neschopnosti, ale i podmínek, v nichž žijí a proto je třeba se těmito podmínkami, v nichž*

⁶⁸ Bezdromovci na jižní Moravě a Vysočině? Lidové noviny. Středa 17. října 2012, s. 6,7

žijí zabývat a snažit se o jejich zlepšení.“⁶⁹Marburgerová také poukazovala na sociálně potřebné skupiny na okraji společnosti. Bakošová představuje sociální pedagogiku jako životní pomoc.

Lze tedy konstatovat, že sociální pedagogika se zabývá problematikou vztahu prostředí k jedinci či skupině. Zaměřuje se na zvládání životních situací a to bez ohledu na věk a pohlaví. Pro sociální pedagogiku je příznačný altruismus, pomoc druhému bez nároku na odměnu. S dnešní dobou, kdy vzrůstá počet lidí, kteří se ocitli v tísní, vzrůstá i potřeba pomoci. Lidé bez domova, kteří se ocitli na úplném okraji společnosti, si dle mého názoru zaslouží pomoc stejným dílem, jako jiné znevýhodněné skupiny ve společnosti.

Je třeba podat pomocnou ruku trosečníkovi.

Lucius Annaeus Seneca

---

⁶⁹ Kraus B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 14

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. ROZHOVORY

Tato kapitola zaznamenává šest rozhovorů s lidmi, kteří s fenoménem bezdomovství přišli do kontaktu. Jedni v rámci náplně svého zaměstnání, druzí jako dobrovolníci. Pět rozhovorů je polostrukturovaných. Jeden rozhovor je volný. Cílem rozhovorů bylo získat co nejvíce aktuálních informací o fenoménu bezdomovství od odborné společnosti. Dalším záměrem rozhovorů bylo zjistit, zda lidé bez domova mají vůbec snahu začlenit se zpět do majoritní společnosti a jak dnešní společnost tento fenomén vnímá.

Cílem praktické části je získat o fenoménu bezdomovství co nejvíce informací a odpovědět tak na výzkumné otázky.

VO I: Jak je fenomén bezdomovství vnímán laickou a jak odbornou společností?

VO II: Mají lidé bez domova snahu a šanci zařadit se zpět do společnosti?

VO III: Co považují za úspěch lidé, kteří s bezdomovci pracují?

ROZHOVOR S JANEM BÍLKEM, SPOLUZAKLADATELEM KOMUNITY SANT EGIDIO V BRNĚ.

1. Jak jste se ke komunitě Sant' Egido dostal?

Když jsem studoval první ročník vysoké školy, tak mi jeden kluk na kolejích doporučil přednášku San't Egida o mírovém vyjednávání v Africe. Jeden ze světových projektů, které charakterizují Sant' Egido je mírové vyjednávání a léčba AIDS v Africe. Další přednáška byla právě o projektu léčby AIDS v Africe. To byly první dvě přednášky, které jsem absolvoval, a zaujalo mě, že člověk, který tyto věci nestuduje, nemá na ně papír, nemá na ně diplomku, tak to může dělat. Takže to bylo moje první setkání se Sant' Egidiem.

2. Dočetla jsem se, že jste jeden ze zakladatelů komunity Sant' Egido v Brně. Co vás vedlo k tomu, že jste se zaměřili právě na chudé žijící na ulici.

To je velmi zavádějící, že já jsem založil komunitu v Brně. Iveta Jalová zná komunitu velmi dlouho, asi patnáct let. Tedy mnohem déle než já. Oni už nějakou službu začínali. Snažili se chodit za postiženými dětmi na Kociánku, ale nějak se to nepovedlo. Neuchytilo se to a na nějakou dobu to utichlo. Iveta to charisma a tu touhu nosila přesto v srdci a seznámili

jsme se na přednášce, kterou jsem už zmiňoval. Byl jsem tedy u začátků komunity v Brně a právě s Ivetou jsme šli poprvé za lidmi na ulici. Abych tedy odpověděl proč zrovna lidi bez domova. Jeli jsme na vánoční oběd do Prahy, který kamarádi dělali pro chudé. Když jsme se z Prahy vrátili, byli jsme tím prožitkem tak povzbuzeni, řekli jsme si, že toto chceme dělat. Hned týden na to jsme připravili pět baget a šli jsme se mrknout do brněnských ulic. Potkali jsme prvních pět lidí a řekli si, že za čtrnáct dní to zopakujeme. Pak jsme šli znovu a znovu a najednou jsme byli čtyři, pak nás bylo pět a už to šlo nějak samo.

3. Děláte i jiné aktivity pro chudé? Nebo se soustředíte pouze na ty středy?

Středa je to gró. Jde o to udržet si stabilní vztah s konkrétním člověkem a hlavně sledovat jeho situaci. Děláme ale i jiné, individuální věci. Co je pro ně asi hodně významné i když pro nás svět by to mohlo být nic, tak dvakrát ročně pořádáme připomínku lidí, kteří zemřeli na ulici. V kostele máme buď modlitbu, nebo mši svatou za zemřelé a připomínáme tam konkrétní jména lidí, kteří na ulici zemřeli. Každý kdo slyší jméno svého známého, může za něho zapálit svíčku. Pro ně to má obrovský význam, je to pro ně znamení, že když zemřou, tak nebudou zapomenuti. Je třeba si vždy uvědomit, jaký smysl je té služby. My jsme nikdy netvrdili, že chceme nějak konkrétně pomoci nebo je spasit, protože víme, že to není v našich silách. Ale sami chudí nám dávají za pravdu, že pro ně je ta pomoc právě tím, že nejsou sami. Že je bereme takové, jací jsou, že je nechceme změnit, nenaléháme na ně a máme je rádi takové, jací jsou. Trávíme s nimi takové ty normální okamžiky. Právě proto si myslíme, že je to taková drobnost v očích tohoto světa, který přemýšlí především ekonomicky. Kdy takové půlhodinové zastavení v kostele je vlastně „hloupost“, myšleno ekonomicky, tak pro ně to má obrovský význam. Dále pořádáme v parku pikniky. Na jaře. V létě. Je tam lehké občerstvení, hraje se fotbal, šachy.

4. Spolupracujete s ostatními institucemi, které pomáhají osobám bez přístřeší?

To je nutnost, pokud to chceme dělat pořádně. V naší moci není dělat vše, co bychom chtěli dělat. Jestliže chceme těm lidem poskytnout opravdu vše, co je potřeba a pomoci jim více, je dobré umět doporučit někoho, kdo to dělá lépe, nebo toho dělá více a má na to větší prostředky. Asi nejaktivněji spolupracujeme s kurátory města Brna, což jsou vlastně sociální pracovníci, zřízení magistrátem. Ti nabízejí několik možností ubytování, hygienickou stanici, mají šatníky, právní pomoc. Druhá organizace, se kterou nejvíce

spolupracujeme, je Armáda spásy. S českou katolickou charitou, bůhví proč nejméně. Když je potřeba, například když jsme zjistili hned na začátku, že brněnské nádraží se chová k chudým velmi nevstřícně, tak jsme právě oslovili tyto tři zmiňované organizace. Po našich dvou soukromých setkáních jsme měli jednání na magistrátu a snažili se tuto situaci zastavit. Takže tam začala naše spolupráce. Asi tak spolupracujeme nejvíce, když je potřeba něco řešit. Jednou pan Kosorín, ředitel Armády spásy, řekl, že je samozřejmě dobře, že nás mají, protože oni jsou zavřeni v těch budovách a místnostech a moc neví, co se děje v terénu. Zrovna v Brně těch terénních pracovníků moc není. My tím, že v terénu jsme každý týden, tak jsme docela schopnýma očima těch lidí a vlastně i ústy. Jsme schopni rychle zareagovat na to, když se něco děje. My pro ně jsme potřební, stejně tak jako oni jsou potřební pro nás.

5. Jaký je Váš názor na vývoj služeb pro osoby bez přístřeší?

Myslím si, že ano. Například kurátoři, kteří mě každým dalším setkáním překvapí, protože člověk by od nich čekal úředníky, ale to jsou lidé, kteří v tom mají obrovské srdce a myslím i ducha. Jsou tu dvě nové ubytovny. Myslím, že v Brně to jde kupředu pořád a vyvíjí se to dobře. Na počet chudých, kterých je v Brně momentálně asi 1500, má ty služby dobré. Ano, vždycky to jde zlepšit. Vždycky to jde zintenzivnit, jde to posunout dopředu.

6. Mají lidé bez domova snahu začlenit se zpět do společnosti?

To má několik rovin. Myslím si, že to je snaha tak 99 procent chudých. Že to je takové to klišé, které ve společnosti bohužel je, že ti lidé s tím nechtějí nic udělat. Myslím, že to je tak jeden člověk. Já za těch deset let, co osobně znám tak 250 lidí, jménem a příběhem, tak znám dva, kteří si to vybrali, zvolili a jsou tam spokojeni.

Nikdo ale asi dobrovolně nechce žít venku v mínus 10 stupních, zanedbaný. Otázka je, jak to vypadá na začátku. Tam si myslím, že každý z nich má tu chuť a sílu. Sílu možná moc ne, spíše tu chuť se dostat z té situace. A otázka je, jak je to po těch třech letech. Po dvou, po třech letech nastává obrovská rezignace. Může být urychlena tím, že když se do té situace dostanou, buď musí kontaktovat policii, úřady a další organizace a tam narazí na lidi, kteří ne vždy dělají práci s láskou a srdcem a je vlastně na nich, jestli dokážou psychiku podrazit nebo podržet. Bojím se, že ve většině případů po měsíci, kdy to ti lidé zkouší a narazí na byrokracii, na kterou nebyli zvyklí, tak rezignují. Pak tedy, když se bavíme o těch lidech, tak 80 procent jich je na ulici dlouhodobě. Jsou rezignovaní a už nic dělat

nechtějí. Občas se nám stane, že se podaří dostat chudého z ulice. Například před čtyřmi lety jsme jednoho mladého kluka dostali do protialkoholní léčebny, teď je v chráněném bydlení. Ale bylo to až potom, co nám řekl, že s tím sám chce něco udělat. Teď nám jedna žena řekla to stejné, že chce pomoci od alkoholu, tak to budeme řešit stejným způsobem. Je otázka, jak moc dobře se to dá řešit. Sám si moc dobře nedokážu představit, že nemám nic a musím se dostat z ulice. Už jenom vyřízení občanského průkazu je velmi složité, pokud člověk nemá dvacet korun. A od občanského průkazu to začíná. Člověk ho potřebuje, aby byl zapsán na pracovním úřadu, může pobírat nějaké dávky. Těch je poměrně dost. Na základě toho, že je registrovaným občanem, může žít na nějaké ubytovně, kterou mu plně hradí stát. Takže je ono je možné se z té ulice dostat, ale když si uvědomím, že je celkem problém sehnat cca 200 korun na občanský průkaz (za foto + poplatek). To nemluví o tom, že zrovna není z Brna, tudíž musí zajet někam jinam, tam měsíc čekat, než bude vše vyřízeno. Ono je to pro nás jednoduché, když to děláme z domova a šalinou máme úřad kousek. A to už vůbec nemluví o tom, kdy na úřad přijde bezdomovec a tam je zrovna úřednice, která se ten den má špatně a použije toho člověka jako hromosvod, protože ví, že on si nikam stěžovat nepůjde. Ono se to nezdá, ale jeden doklad, na kterém se může úplně všechno zastavit. Já bych byl asi rezignovaný úplně stejně jako oni, kdybych neměl nikoho, kdo by mi s tím pomohl.

7. Co je největší překážkou pro začlenění se zpět do společnosti?

Právě to mi dochází po čase, v čem my fakt pomáháme, protože oni, když denně vidí stovky lidí, kteří na ně koukají skrz prsty a skrz ty pohledy jim sdělují, změň se, udělej se sebou něco. Na druhé straně když se za nimi jednou týdně zastaví někdo, nebo i častěji, kdo je bere takové, jací jsou, tak jim to vrací pocit začlenění se do společnosti, pocit důstojnosti. Mně dochází čím dál tím více, že o to hlavně jim jde a to nejvíce potřebují. Myslím si, že bez občanského průkazu, bez bydlení člověk přežije. Ale když se necítíš jako člověk, tak to musí být hrozné. Jsem velice rád, že se nám s chudými daří navazovat přátelství a žít s nimi.

8. Doprovázíte lidi z ulice i na úřady, když je potřeba vyřídit např. občanský průkaz?

Rád bych chodil, ale od osmi do čtyř jsem v práci. Je pravda, že jednou za rok se někdo z nás nechá okamžikem dojetí přesvědčit, domluví si schůzku. Bohužel, ve velké většině případů ten chudý na schůzku nepůjde, aby šel na ty úřady. Což úplně chápu, nemají

kalendáře, nemají hodinky. Pokud jsou dlouho na ulici, tak už ani nemají žádný návyk na nějaký režim. Pak to zase narazí na to, že to ani nezačne.

Když za námi tedy nějaký chudý přijde s impulsem, že by chtěl pomoci, tak my mu dáme nějaký elementární, minimální úkol, který je schopen splnit. Například když potřebuje zajet někam domů, do místa bydliště, je zde možnost vystavit provizorní doklad (zajišťuje Česká katolická charita společně s Českými drahami) na základě kterého obdrží jízdenku. Jako další příklad lze uvést vyřízení fotografií. Od sociálních služeb lze získat doklad k fotografování zdarma. V Brně máme Fotolab, který na základě tohoto potvrzení zhotoví fotografie zdarma. Takže když si toto vyřídí a přijde s fotografiemi, s tím ostatním už mu pomůžeme. Bohužel, oni nejsou schopni si to vyřídit. Občas se to povede. Potom zavoláme kurátorům, poprosíme, zda by se o pana x mohli postarat, oni řeknou samozřejmě a potom už se o toho člověka, který opravdu chce pomoci, postarají.

8. Veřejnost a jejich názory a postoje vůči lidem bez domova.

Není potřeba vždy mluvit o společnosti. Já se vůbec necítím být tím, kdo po deseti letech pravidelných kontaktů s chudými to má nějak vyjasněné. Musím s tím bojovat pořád. Názory? Dlouho jsem se s žádnými nasetkal. Teď uvažuji proč ne. Ale ty názory jsou podle mě pořád stejné. Ti lidé si za to mohou sami. Nechtějí s tím nic dělat. Jsou na ulici, protože začali pít. Ale ono je to jinak. Začali pít, protože se na té ulici ocitli. Já bych začal taky.

Tam je ale ta obrovská rezignace. Ty překážky, které jsou před nimi. Chápu to, protože jestli má stát nějak fungovat tak nějaká pravidla musí být nastavena.

Mým nevyřčeným snem nebo takovým projektem, který by se mi líbil, je kdyby každý týden přišlo deset lidí z veřejnosti a dvě hodiny svého času v tom svém životě věnovali tomu, že se námi nechají doprovodit k chudým a nechají si představit tu situaci. Pak už nikdy v životě nemusí přijít, potkávat se s námi, ale jenom nás využijí, aby si udělali vlastní názor. Přesně to, co je asi nejvíce nebezpečné ve všech těch aspektech, v ekonomice, v rasismu, v tom sociálním přihlížení, v neznalosti toho druhého. Kdyby nás takto v Brně každý využil, že s námi půjde, řekl jsem tu, dávám vám dvě hodiny svého času, ukažte mi co je to bezdomovství, tak to by bylo úžasné.

9. Zaznamenali jste případy osob, kterým se podařilo začlenit zpět do společnosti?

Je jich spousta. Ona je otázka, co znamená, že to jde. Máme lidi, kteří se z ulice dostali. Nemohu říci, že právě naší zásluhou. Možná jsme byli odrazovým můstkem a pak jim

pomohl někdo jiný. Jsou desítky lidí, kterým jsme v klíčovém okamžiku pomohli psychicky, a je to nezlomilo. Máme chudé, kteří na tom byli psychicky opravdu hodně špatně, pomýšleli na sebevraždu, ale díky tomu, že jsme s nimi měli a stále máme přátelství, protože to neudělali. Stačí si spolu povídat a lidsky si sdělit si, že bychom si vzájemně chyběli, a ten člověk po několika minutách rozhovoru byl povzbuzen natolik, že je tu dodnes. Těch lidí je opravdu několik. My s nimi řešíme úplně obyčejné životní situace a to je to, co já považuji za obrovský úspěch. To, že jsme dokázali navázat přátelství s těmi chudými. Podle mne to je maximum, že ti lidé už nejsou sami. Píšeme si s nimi nepřetržitě, jezdíme za nimi na návštěvy. Ten vztah potom pokračuje i dále. Jsou ale i lidé, které nasměrujeme, a oni se pak už neukáží, nejsme v kontaktu. Nedá se ale všechno sledovat a mít o všech zprávy.

10. Setkáváte se s násilím na bezdomovcích?

Je to hodně v médiích. Vím o tom, že není dobré spávat na Petrově. Tam ty partičky mladých kluků, co se nudí, bezdomovce vyhledávají, protože jsou snadný cíl. Pár našich kamarádů bylo postříkáno barvou. V tom lepším případě. V tom horším byli zmláceni nebo zkopáni. Ale asi paradoxně největší druh násilí vnímáme ze strany policie. Jsou jedinci u městské policie, kteří chudé terorizují, mlátí je a drtí jim ruce. Přímo na ulici. Mají, spíše má místo, kam chudého vezme, kde má jistotu, že tam nejsou kamery. Navíc si vybere na ulici jedince, který nemá doklady, ještě je to cizinec, kde je velká pravděpodobnost, že mu nikdo nebude věřit, nikdo se ho nezastane. Ale bohužel pro něj mi ty lidi známe. Takže to, že ti nudící se mladíci mají takové hloupé nápady, to tu je. Ale konkrétní, systematické násilí vnímáme bohužel hlavně ze strany policie.

11. Co považujete za úspěch při práci s chudými na ulici?

No osobní to, že to člověk nevzdal. Že každý týden je důvod jít tam znovu a znovu. Pokud bych tam měl nejtřeba z vlastní lenosti, tak zjišťuji, že mi ti lidé budou chybět, nebo že jim to i dlužím. Jsem moc rád, nevím, zda je to úspěch, že z toho vzniklo přátelství a podařilo se vybudovat vztahy. Takže nevím, jestli jsou to úspěchy, možná spíše radosti. Samozřejmě, ty úspěchy by mohly být vždycky větší. Občas se nám podaří zvrátit nějaké politické myšlení a rozhodnutí magistrátu, nebo ho ovlivnit. To si myslím, že je velice důležité, že to je ten vrchol, který chceme. My chceme ovlivňovat politiku nejen ve smyslu politiky, ale ovlivňovat politiku bezdomovství v tomto městě a spíš kulturu tohoto města.

Jsem přesvědčen, že kultura jakéhokoliv města se pozná podle toho, jak se chová ke svým nejslabším. Jedni z těch nejslabších jsou právě chudí, žijící na ulici. Věřím, že když ovlivníme tuto kulturu, tak ovlivníme kulturu celého města. Takže to jsou takové drobné, dílčí úspěchy. Ale nevím, jestli úspěchy. Prostě věci, ze kterých má člověk radost.

ROZHOVOR S ING. KARLEM HOLOMKEM, PŘEDSEDOU SPOLEČENSTVÍ ROMŮ NA MORAVĚ.

1. Dotýká se bezdomovství i Romů?

Četl jsem o tom a obnovil jsem si to. Chvála bohu je to jedna z pozitivních stránek, kterou na Romech můžeme zaznamenat, že u nich bezdomovectví v podstatě neexistuje. Oni přes všechny bídné poměry jaké zažívají, řekněme tak dvě třetiny této komunity, jsou schopni kohokoliv, kdo se dostane do potíží, k sobě přijmout. A to nikoliv jenom jednotlivce, potenciálního bezdomovce, ale třeba i celé rodiny. Protože to, co tady existuje a stále platí, že úřady Romy vystěhovávají z nejrůznějších důvodů, nejčastěji že neplatí nájem. To je ale jiná otázka. Přesto ty rodiny přejdou k druhým a nějakým způsobem, byť velmi nouzově a za podmínek, které si neumíme ani přestavit, nějak přežívají. Tento problém tady neexistuje. Existuje ale dost velký problém třeba u olašských Romů a to jsou drogy. Starší generace olašských Romů má vůči dceři nebo synovi, kteří propadli drogám, řekl bych velmi odsuzující postoj, ale i přesto se snaží tyto lidi v rodině udržet. To je můj názor. Nikdy jsem se tím příliš nezabýval. Mm to tak zaznamenáno z diskusí mezi lidmi, kteří za námi chodí.

2. Jak jsou podle vás Romové vnímáni majoritní společností?

Zrovna jsem o tom napsal článek. Dával jsem ho 7. srpna kolegyni do Lidových novin. Typický příklad je z Ostravy Přívozu. Takto se ta radnice může chovat. Představte si, že původně čtyřista Romů, teď uvádějí už jen nějakou stovku, se tam postavilo na vlastní nohy. Ostatní se vystěhovali opět po příbuzných. Radnice jim nic nenabídla. Já jsem ten článek precizoval jako my a oni. Stále totiž existuje, tohle jsme my, tohle Romové. Protože kdyby se toto stalo dvaceti sociálně slabým občanům, českým, promiňte jenom pracovně českým, protože já jsem zrovna tak Čech jako Rom. Já v tom nevidím žádný rozdíl. Pro mě je být jak Čechem, tak Romem přirozené. Nedělá mi to problém. Používám to tedy jen pracovně. Kdyby se tohle stalo dvaceti Čechům tak celé město povstane jako jeden muž a těm lidem nabídnou náhradní byty. Všimněte si, co udělali s těmi Romy. Oni jim nabídli jenom ubytovny, což je naprosto zoufalé řešení tak pro týden nebo čtrnáct dní přežívání. Ale pro ty Romy to znamená, že tam ztvrdnou dvacet let včetně rodin, které mají pět dětí. Jaký to má dopad na školu... To je jeden z takových příkladů, jasně dokumentující, že to rozdělení ve společnosti existuje a že ho úřady víceméně přijímají jako takovou ochranou

zástěrku. Dobře vědí, že se chovají špatně. Tady to zanedbala radnice, aby bylo jasno. To že tam vznikl problém s kanalizací, patřící někomu jinému, to vůbec nezbavuje radnici povinnosti, aby se hrála roli koordinátora. Náprava těchto věcí je její zákonná povinnost. Za tuto povinnost, které naše radnice neplní, už český stát zaplatil evropskému soudu, respektive lidem, na nichž se dopustil přečinů, spousty peněz. To je jeden příklad, ukazující, jak se společnost chová vůči Romům. Řekl bych, že vláda, která má tyto programy na stolech je přijímá jen verbálně, ale není ochotna nebo schopná v tom cokoliiv udělat. Programy už existují dvanáct let. V roce 2000 byly přijaty. Jde o Program integrace Romů do společnosti a v něm jsou zmíněna všechna preventivní opatření, jimiž by radnice mohly během nějaké doby, 20 až 30 let, prostě přivést do vyhovujícího stavu, kdyby to začaly dělat už před těmi 10 lety. Ostrava teď je jasným úkazem, že to prostě nedělaly ani dělat nechtějí. Kdybych to uzavřel. Od Evropské unie vláda přijala program, ale je kritizována za to, že ten vlastní program neplní. Vláda nemá ovšem žádné mechanismy, jimiž by donutila lokality, mám na mysli samosprávy měst a obcí. Ani ne tak samosprávu krajskou, ta je o trošku lepší, ale ty samosprávy měst a obcí. Nemá na ně žádné páky, pokud se drží zákona, což vždycky zdůvodňují, tak nemusí ten program plnit a ani ho neplní. V tom je největší závada, kterou jsme samozřejmě zaznamenali. Měla ji eliminovat činnost agentury, o které se dost často mluví. Nejzásadnější problém je v tom, že lidé globálně ve společnosti Romy prostě nenávidí. Ať už tedy oprávněně či nikoliv. Přesto všechno tvrdím, že my se přeci nemusíme milovat, tolerujme se a hledejme hlavně racionálně, co by se s tím dalo dělat, aby se ten problém nějakým způsobem zlepšoval a řešil. Byť bychom mohli kritizovat, zda všichni Romové. Nebo je to jen ten příznačný vršek ledovce. Vždycky říkám: dobře, já se k tomu hlásím, ano, jsme takoví hrozní, tak dělejme něco proto vzájemně z obou dvou stran, abychom to odstranili. A to jsou ty programy, které tam vláda má, na kterých pracovali experti.

3. Mohou vládní reformy odstranit chudobu?

To je samozřejmě otázka. Nejen sociální. Chudoba s sebou přináší i dost špatnou motivaci pro vzdělání, protože v první řadě si lidé hledí existenčních problémů. Když je mají vyřešeny, mohou přemýšlet nad něčím dalším. Což samozřejmě nyní neexistuje a naopak lidé, kteří byli v tzv. střední vrstvě, se dnes dostávají dolů. U Romů je to bolestnější, protože dost masivní část této komunity je dole. Když si vezmete třeba nepříliš početnou skupinu olašských Romů, přesto, že je v ní poměrně dost pracantů, jsou také na okraji

společnosti. Vůbec nikdo se s nimi nebaví a oni se také s nikým bavít nebudou. Já mezi tuto skupinu nepatřím, já jsem z moravských Romů, co nás tady pár zůstalo, a jsme jiná skupina. Mimochodem o tom dobře napsala má dcera Jana doktorskou práci „Integrace moravských Romů do venkovských společností“. Před druhou světovou válkou byla situace taková, že Romové v Čechách a na Moravě žili především na venkově, což byla poměrně příznivější situace, než je dnes. Například sedláci z bohatého Slovácka vnímali Romy i s tou jejich drobnou kriminalitou jako byl například polní pých, která však nikdy nedosáhla takových hrůzostrašných konců jako je tomu v dnešní době. Romové pomáhali při žních, při různých polních pracích. Když jezdím na venkov na Slovácko, staří pamětníci vzpomínají, jak s tamními cikány vycházeli. V té době bylo docela běžné, že moravští cikáni chodili do hospod, na tancovačky, i když se tam normálně porvali, ale prostě chodili tam. Naproti tomu na Slovensku, kde žijí cikáni v ghettech, je nemožné, aby navštěvovali místní hospody. Cikán z osad do normální hospody nepřijde a mnohdy ani ji navštívit nemůže. Postoj společnosti k Romům byl v minulosti vstřícnější, i když chudoba byla větší. Dnes se postoj společnosti k Romům zhoršil, protože ventily v chování se uvolnily a lidé mohou projevovat své názory skoro beztrestně.

4. Jak hodnotíte dnešní společnost? Převládají v ní spíše solidarita nebo individualismus?

Jasně se říká, že by tato společnost měla být solidární a to je velký problém. Myslím, že není solidární. Byť samozřejmě rozumní lidé v politice, ekonomové, poukazují na nutnost solidarity. Protože i přesto, že solidarita je drahá, ukazuje se, že v tom globálu přináší lepší výsledky. Je to koneckonců taky bych řekl tlak Evropské unie k té solidaritě. Dnešní politika je pro silné, svobodné lidi, kteří dokážou užívat svobodu, kteří ji dokážou využít k vlastnímu prospěchu. Říká se, že i k prospěchu celé společnosti. Budiž. Možná, že takové společnosti někde jsou. Česká republika taková rozhodně není. Takže, pokud se ptáte takto, na tento stav, tak ten bych hodnotil, že to není společnost solidární. Koneckonců, kdyby byla solidární, tak přece jenom umožní Romům alespoň nějakou zaměstnanost. Vím přesně, kdyby Romové měli nějaké zaměstnání a kdyby ten poměr klesl na nějakých 30 % nezaměstnanosti, tak bych řekl je to hrůzostrašné číslo, ale vyřešilo by to 3/4 sociálních problémů. Problém není jen v sociálním postavení. Je v tom, že Romové, nejsou vnímáni jako přírodnostní národní menšina a to se všemi znaky, které národnostním menšinám přísluší. To je možná ten zásadní zádrhel, že jsou takto špatně přijímáni. Vezměte si, že si

uchovali po staletí vlastní jazyk, kterým dodnes polovina, možná šedesát procent, mluví jako mateřským jazykem. To je naprostý zázrak, když srovnáme s americkými černými obyvateli, kteří během jednoho století ztratili svoji identitu. Zachovali si jenom fyziognomické rysy a z toho vyplývající další náležitosti. Já jen vidím, kdyby byli vnímáni jako národnostní menšina, mohlo by to přispět k lepšímu pohledu na Romy. Jaká je ta česká společnost ještě jinak? Je to hrubě maloměšťánská společnost a to se táhne bohužel od první republiky. To přece víme, jak to tady chodilo. Kdo je póvl a kdo ne. Doufám, když tak vidím tu mladou generaci, ta už ty věci takhle nevnímá. Jak ty mladé lidi sleduji, mohlo by se to generačně nějak zlepšit. Myslím, že Česká republika je na tom ekonomicky dobře a ten dělný český prvek se vždycky dobře prosadí. Vždycky jsme se dostali z té bryndy, to je ta základna, která v té společnosti je a mohla by to všechno vylepšit. Ještě k sounáležitosti a solidaritě. Jsou to různé prvky. Lidi to nechápou, ale třeba když jedna romská žena přijde do domácnosti druhé a řekne, došla mi sůl, půjč mi. To není, půjč mi, to je dej mi. Protože ona dobře ví, že ji to vrátet nebude. Ale ta protější to ví taky. Zároveň ale zase ví, že za ní může přijít, když také bude potřebovat cokoli jiného. To je prostě provázané a tak to vždycky v té romské komunitě fungovalo.

ROZHOVOR S MAGISTREM LADISLAVEM PTÁČKEM, VEDOUCÍM ODDĚLENÍ SOCIÁLNÍ PREVENCE a POMOCI MAGISTRÁTU MĚSTA BRNA

1. Jak je podle Vás fenomén bezdomovství vnímám veřejností a jaké postoje majorita vůči této minoritě zaujímá?

Myslím si, že je to pořád stejné v tom, že majoritní společnost si s tím neví rady. Neví co s tím, co si o tom má myslet, neví, jak se k tomu má stavět. Je to pro ni pořád něco cizího, co vzbuzuje strach na jedné straně, na druhé soucit, někdy ohrožení. Něco, s čím se společnost neumí vyrovnat, přijmout to. Nevíme, co si o tom myslet, jak s tím zacházet. Několik posledních let to spěje k nějaké radikalizaci a tak jak je to s krizí, kde je otázka, zda vůbec je nebo není. Tak to ve společnosti žíví pocit ohrožení sebe samotného, což je proces, který přispívá k tomu, že se lidé ještě více nějak povyšují. Já jsem lepší než oni, protože na tom ještě nejsem tak špatně.

2. Kdo jsou podle Vašeho mínění bezdomovci?

Čím déle s bezdomovci pracuji, tím více mám tendence opouštět nějaké přesné definice a typologie. Vymezení, např. ETHOS, tak to je jeden možný pohled. Já preferuji pohled, že pro mne je bezdomovcem ten, kdo je v takové situaci nějaké materiální, sociální a psychické frustrace z hlediska možnosti bydlení. Když už ta situace působí na osobnost člověka destruktivně a na jeho schopnosti tuto situaci řešit a jakkoli zvládat. Podle definicí ETHOS by byli bezdomovci také studenti na koleji. Rigidní tabulky mi nepříjdou až tak efektivní. Pro mne je bezdomovec člověk, který nemá materiální zázemí, působí to destruktivně na mou schopnost sociálního života.

3. Jak se podle Vašeho názoru může člověk stát bezdomovcem?

Dá se to zobecnit. Ale tomu já se trochu bráním. Potkal jsem stovky životních příběhů a nikdy jsem si nemohl říci: to je úplně stejný. Přesně takhle to bylo před rokem nebo včera. V podstatě je fakt, že k bezdomovectví vede součet několika faktorů. Nebo to může být jeden silný faktor, který převyšuje schopnost toho člověka to řešit. Nejčastěji jsou to rozvody, kdy negativní sociální kariéra začíná kolem čtyřicítky rozpadem manželství, kdy muž odchází z domova, ale už nemá zdroje nějak vzniklou situaci řešit tak, aby si mohl zachovat nějakou důstojnou životní úroveň. Je v tom hodně alkohol, je v tom dlouhodobá nezaměstnanost. Někteří jsou na ulici, protože předtím pili. Jiní pijí, protože jsou na ulici. Většina těch lidí, kteří splňují tu představu klišé bezdomovců, jsou většinou lidé, kteří měli

svou rodinu, měli zaměstnání. Měli ve společnosti určité postavení, měli práci, žili svůj příběh, podobný jako máme my, pak se dostali na ulici, dlouho zkoušeli dostat se zpět, ale nepodařilo se jim pochytat ty možnosti, nedostali pomocnou ruku a po nějaké době tedy rezignovali. Rezignace, předtím je ale dlouhá fáze snažení se a ještě předtím je ještě delší fáze běžného způsobu života.

4. Z kterého roku jsou záznamy o prvních bezdomovcích v Brně?

Našel jsem nějaké porevoluční statistiky. Předtím, to je o tom pojmenování. Slovo bezdomovství se v minulém režimu se nějak nevyskytovalo. Ale na druhou stranu se jednalo o problém, který byl násilně potlačen a přetaven v jiný problém. Takže: kdo byl bezdomovec, nebo příživník, byl označen za delikventa a ten sociální problém se kriminalizoval. Ne, že by ten problém nebyl. Pouze se potlačil, ale tím pádem se projevil jinde. Jsou tu aktuálně klienti, u kterých máme spisové složky ze sedmdesátých let. Jsou to velké kroniky lidských osudů.

5. Brno v minulosti zprostředkovalo péči o bezdomovce např. tím, že minoritě nabídlo vyšetření na plicním oddělení polikliniky v Zahradníkové ulici, vedené MUDr. Janou Slapničkovou zda nejsou šířiteli TBC. Kdo z nich přišel, dostal 100 Kč. Jaký byl výsledný efekt této akce a existují ještě další, podobné akce?

Jednou za dva roky (zimní a jarní etapa), preventivní vyšetření. Přispívá to ke zdravotní prevenci, především TBC, koordinuje to krajská hygienická stanice. Informace o této možnosti vyšetření předáváme při terénní práci, sami si to řeknou mezi sebou. Výborný motivační nástroj, odstranění sociální fobie (u některých je obrovská). Socioterapeutický účinek pomáhá překonat bariery a máme zkušenost, že to velmi často nastartuje následný mnohaletý proces vztahu klient - terapeut, navázání vztahu s terapeutem, první impuls pro klienta.

6. Existuje podle Vás metoda, která by vyřešila problém bezdomovectví?

Nemluvil bych o metodě, spíše o projektu. Je to o systému možností a zdrojů a jejich profesionálního využívání. Musí se sejít motivace klienta, motivace sociálního pracovníka a ještě motivace společnosti, kýmkoliv zastoupená. Ať už je to bytové družstvo či zaměstnavatel. Musí být použito určitých nástrojů a potom to jde, máme zkušenosti, že naši klienti jsou v budoucnu schopni žít důstojným životem. Spíše než metody, tak to jsou

projekty, které by mne zajímaly a jsou dva. Systém asistence, zprostředkování pracovního uplatnění na reálném trhu práce, proces, který umožní přenést se přes předsudky, že jsou to lidé, kterým se nechce pracovat, neumí atd. Než vytvářet taková místa jako je veřejná služba, to mi přijde jako nebezpečný proces, protože je usazuje v té negativní sociální zkušenosti. My máme levnou pracovní sílu. Tváříme se, že je dobře, že oni pracují a zametají ulice, ale dá se to vnímat jako novodobý otrokářský systém. Klientům to neumožňuje mít tu normální práci, normální plat, normální bydlení, normální život. Udržuje je to v negativní sociální situaci. Takže chce to mít projekt, jak umožnit těmto lidem uplatnit se na reálném trhu práce. Oblast bytové politiky. Aby existovala návaznost ze sociálních služeb na reálný trh bydlení. My jsme schopni s klienty po dlouhých letech dojít až do těch bytových jednotek, ale už jde o standardní život, je tam nájemní smlouva, placení nájemného, tím pádem chození do zaměstnání ale je to limitovaná služba a potom nemají kam přeskočit. Sociální služby jsou vlastně takový "umělý svět" a když se nadužívá, tak to ty lidi vyřazuje z běžné společnosti. Tito lidé jsou drženi v umělém světě. Jsou tím pádem vyřazeni z té běžné společnosti. Chybí zde ten přestupní bod. Svého času velmi dobře splňovaly právě obecní byty, kde neexistoval regulovaný nájem a jsou schopni si ho zaplatit. Ekonomicky výhodné i pro společnost, protože klienti dokážou fungovat sami.

7. Co si myslíte, mají dnes chudí šanci dostat se ze svého stavu chudoby nebo ne?

Sami? Úplně sami? Sami ne, protože zkušenost a prožitek chudoby nebo toho sociálního vyloučení je tak destruktivní pro člověka, že není možné si pomoci sám. Proto vzniká morální spoluodpovědnost společnosti, podat pomocnou ruku. Pak to jde. Ale přesné vyčíslení úspěšnosti je velice ošemetný problém. Jsou sice zlomové body, kdy je to opravdu těžké, ale jsou popsány i příběhy, kdy z té ulice, z toho úplného propadu, ta cesta ven vždy existuje. Jednou je potřeba mít více nástrojů, více zdrojů, peněz, času a všeho, ale jde to. Nemáme právo říci, tak tohle už je špatné, tak to už ty lidi odepišeme. To nejde. Úspěšnost - nejde vyčíslit. Nelze vycházet z hypotézy, že pokud se u nás klient už nikdy neobjeví, tak žije normální život a je v pořádku a už nás nepotřebuje. Nedá se úspěšnost zachytit. Jsme schopni popsat spoustu příběhů, ale nelze popsat úplně všechny. Já jsem začal považovat za úspěch situace, kdy se nám klienty podaří udržet v té stávající rovině, ve které jsou. Když se propadají a propadají a pak se u nás zachytí a neklesají dále. Neklesají dále, ale udržují si svůj standard, svoji životní úroveň. Jsou tu lidé, kteří žijí v těch noclehárnách a pravděpodobně už tam i dožijí, ale pořád žijí relativně důstojný život, mají kde spát, mají

zabezpečeny své potřeby. Prožitek, si myslím, že je alfa a omegou téhle práce. Je to o sebeprožívání vlastní důstojnosti. Nejde zde o žádnou terapii, nejde o rozkvět směrem vzhůru, jde pouze o udržování s vypětím možná jejich i našich sil, velmi často ale vnímám to jako úspěch sociální práce.

8. Nyní se často píše o tzv. „dobrovolném bezdomovectví“. Jak se k tomuto typu bezdomovectví stavíte? Setkal jste se s ním v praxi?

Existuje skupina lidí, např. trempové, kterým je v tom relativně dobře. Je to pro ně důstojná forma žití. Rezignovali na to, že si jednou pořídí vlastní byt a nějak si na to zvykli. V tomhle smyslu se rozhodli, že už se nebudou dalších patnáct let zabývat tím, jestli budou bydlet, nebo kteří se rozhodnou, že budou žít raději někde venku, než v tom systému sociálních služeb. V tomhle smyslu existuje forma nějakého svobodného rozhodnutí, že tak budou žít. Máme tu takové klienty, kteří žijí v alternativním bydlení, ale je to proto, že rezignovali. Ale určitě to nebylo jejich původní rozhodnutí. Existuje bezdomovství jako forma způsobu rozhodnutí přežít nebo řešení této situace. U těchto klientů to není tak destruktivní. Mají stále dobré sociální vztahy. Udržují si nějaké sociální vztahy, jsou součástí společnosti, pouze bydlí alternativním způsobem. Není tak destruktivní, bydlí alternativním způsobem života. Primárně jsem se s dobrovolným bezdomovstvím nesetkal. Primárně dobrovolné bezdomovství neexistuje.

9. Jaký je Váš názor na prezentaci bezdomovství prostřednictvím médií?

Internetové diskuse samy o sobě by stály určitě za nějaký výzkum. Kterí lidé se těchto diskusí účastní a jaké k tomu mají motivace. Média - funguje klasický sezónní model od listopadu do března. Je to opravdu závislé na počasí. Když začne mrznout, tak se v médiích začne bezdomovství řešit. Je to spíše taková senzacechtivost než seriózní novinářská práce. Zním velmi málo novinářů, kteří by měli tendenci psát poctivě nebo tomu fenoménu porozumět a mediálně ho zvýraznit. Jde spíše o povrchní věci a bulvár než seriózní zpravodajství. Snažíme se tedy nabízet dobré zprávy. Ale máme zkušenost, že to není ta zpráva, bohužel, která by se úspěšně prodávala. Snažíme se, ale spíš s menšími médii. Loni se nám podařilo každý druhý měsíc mít článek v Metropolitanu, kde jsme se snažili nabídnout pozitivní zprávy o tom, že něco funguje, že to ti lidé nemají jednoduché, že je potřeba jim nabídnout pomocnou ruku. Nebo o pořádání veřejné sbírky do šatníku, že to má opravdu smysl a lidem děkujeme. Celostátní tisk, nebo v klasických novinách, to ne.

Bylo by pěkné, kdyby se nám to podařilo. Ale většinou to končí tak, že novinářům půl hodiny něco vysvětlují a pak se objeví nějaká příšerná věta, kterou jsem vůbec neřekl. Vnímám to tak, že média nejsou nastavena konzistentně, že by na to měla nějaký názor. Jdou spíš po tom, proč je něco špatně. Když venku mrzne, tak se média ptají, proč se nestaví azylové domy. Když se staví azylové domy, tak se objeví zpráva, proč se otvírají, proč se z našich daní platí tyto služby. Jdou spíše do konfliktu. Nesnaží se o seriózní diskusi. Nebo že bychom měli pocit, že média na tuto problematiku mají nějaký názor a ptali se z toho úhlu pohledu.

10. Byl byste pro obnovu „domovského práva“?

Otázka je, jak by to domovské právo vypadalo, co by to tedy bylo, protože domovské právo může mít různou podobu. Nyní existuje něco, co by se dalo náznakem k domovskému právu přirovnat: § 92, z. č. 108/2006 Sb. Ale už neříká, co, jak, proč a z jakých zdrojů. Ještě je tu otázka, jestli je to výkon samostatné působnosti obce, kdy ta obec se rozhodne, že pro ty lidi bude něco dělat, ale veškerá naše poradenská a terapeutická práce je výkonem v přenesené působnosti. My tady slučujeme v sobě dvě státní instituce a státního sociálního pracovníka. Výhodou Brna je, že všechny projekty dáváme dohromady a snažíme se vytvořit smysluplný efekt. Třeba zmíněný projekt TBC. Otázka tedy zůstává, jak by to s tím domovským právem bylo. Já si tedy myslím, že by to mnohé věci pomohlo a by bylo jasné, kdo je kompetentní těmto lidem pomoci. Současně by to zamezovalo takovým těm nebezpečným případům, které se dějí. Obec problém vezme a přesune ho někam jinam, než aby přijala zodpovědnost, že problém je na mém území, tak já bych ho měl řešit. Státní sociální pracovník a obecní úředník. Kombinace - problém řešit na obci, protože každá obec má své specifické potřeby a tak ti lidé by měli být tam a ne, že na sto tisíc obyvatel jsou dva sociální pracovníci, ať jsme, kde jsme, ale zároveň by to mělo být vykonáváno ze státních zdrojů. Najít kombinaci, že se zodpovědnost rozloží na stát a na obec. Nebo stát bude garantovat, že se těmto lidem dostane všeho, co potřebují a obce na to budou mít finance a budou kompetentní s nimi hospodařit. Momentálně vnímám domovské právo jako právní slovo bez obsahu. Je otázka, jak by se to definovalo.

11. Podle JUDr. Věry Novotné je sociální práce vysoce odborná a časově náročná činnost, jejíž pozitivní výsledek nelze zaručit. Je tato neúspěšnost důsledkem nekomplexního porozumění tohoto problému?

Nelze zaručit v tom smyslu, jako třeba v matematice, nebo fyzice. Že když se něco sešroubuje, tak to drží, že jedna plus jedna jsou dvě. Tak to v sociální práci nelze. Není možné zaručit ten výsledek. Na straně druhé jsme tak daleko, že už to umíme. Pokud máme zdroje, víme, co klient potřebuje. Problém je, že ty zdroje většinou nemáme. Ale vím, že to jde. Umíme to. Ale musí se sejít všechny faktory, které se sejít musí, a je to podmínka. Neumíme přesvědčit ty ostatní složky, např. obec samotnou. Jako sociální úřad víme, co potřebujeme, ale nejsme schopni dosáhnout toho, aby např. ti, co hospodaří a ovlivňují bytovou politiku, nám tak naslouchali, že by nám umožnili ty zdroje mít takové. Obec je zvláštní organismus, reprezentuje v sobě mnoho protichůdných potřeb a zájmů. Ekonomický zájem je v poslední době přednější, než zájem sociální nebo třeba kulturní.

12. Dostává se podle Vás sociální práci jako pomáhající profesi dostatečné pozornosti?

Platí nějaká ta klišé. Pořád si myslím, že převládá názor: "To jsou ti zubatí, kteří chodí a kradou děti." a to si myslím, že je takováto většinová představa o tom, co je to ta sociální práce. Takže toho prostoru a toho respektu k této profesi je málo, méně, než bychom si zasloužili. Na straně druhé si za to možná můžeme trošku sami, že neumíme jít k veřejnosti a k těm médiím. Nemáme výrazné osobnosti, popularizátory toho oboru, tak jak mají jiní. Můžeme si stěžovat, jako právem, že se po nás plive, že se o nás píše jen, když je nějaký problém nebo malér. Kde jsou sociální pracovníci, co dělají a proč tam nejsou? Ale na druhou stranu jsme sami jako obor nenašli tu odvahu, tu energii nebo ty osobnosti, které by byly schopny být tou viditelnou tváří toho oboru. Z hlediska mediálního nemáme tu mediální tvář, máme ty kapacity, máme ty odborníky, autority, ale ve vztahu k veřejnosti chybí.

ROZHOVOR S KATARÍNOU SABOVOU, VYCHOVATELKOU V DĚTSKÉM DOMOVĚ V ŽITAVCÍCH

1. Kde momentálně pracujete a jakou funkci zastáváte?

Jsem zaměstnána v Dětském domově v Žitavcích jako vychovatelka. S dětmi s mentálním postižením pracuji osm roků. Během praxe jsem vykonávala funkce – asistentka učitele, učitelka ve speciální škole a vychovatelka v reedukačním centru pro chlapce s těžkou poruchou chování.

2. Mezi skupiny patřící do okruhu osob ohrožených bezdomovstvím jsou zahrnuti i mladiství po odchodu z dětského domova. Souhlasíte s tímto tvrzením?

Zda se z dítěte vychovávaného v dětském domově stane bezdomovec, závisí na více faktorech. Záleží na stupni mentálního postižení. Děti s těžším postižením jsou umisťovány do příslušných zařízení, což znamená, že jim bezdomovství nehrozí. Dále záleží na sociální skupině, ve které děti po odchodu z dětského domova žijí. Pokud budu vycházet z poznatků, které jsem už stihla získat, situace není jednoduchá. Děti po odchodu z dětského domova mají velkou pravděpodobnost stát se bezdomovci. Velmi těžko se zařazují do společnosti, volí jiné možnosti. Neznají, respektive nechtějí poznat funkci rodiny, harmonii, soudržnost.

3. Znáte osobně případy, kde se mladistvý po odchodu z dětského domova dostal do krizové situace, zůstal bez domova?

Ano znám. Ocitli se na ulici.

4. Přípravujete své klienty na samostatný život po odchodu z dětského domova? Jakým způsobem?

Děti z dětského domova se na osamostatnění připravují od momentu umístění dítěte do dětského domova. Na programu osamostatňování se podílí odborný tým dětského domova. Spadají sem individuální rozhovory, sezení a cvičení se speciálním pedagogem atd. Sociální pracovníci zajišťují kontakt s biologickou rodinou, což je častokrát i úspěšné. Po čase se kontakt s biologickou rodinou z různých důvodů přerušuje. Nevyhovující sociální prostředí rodiny, nezájem ze strany rodičů.

ROZHOVOR S PaedDr. BOHUMILEM MALAŠKEM, TISKOVÝM MLUVČÍM KRAJSKÉHOŘEDITELSTVÍPOLICIEJIHOMORAVSKÉHO KRAJE

1. Fenomén bezdomovství z pohledu policie.

Bezdomovce jsme před 25 lety prakticky neznali. Bezdomovci určitě ve společnosti byli, nebo šlo o jedince na okraji společnosti a byli to lidé, na které se společnost dívala jako na podivíny, bydlicí někde na chatě. Se změnou režimu se bezdomovství dostalo více na program. Bezdomovci a jejich způsob života jsou pro společnost tak trošku na obtíž. Především jejich způsob života, hygienické návyky, jak se stravují, kde spí. Z pohledu společnosti je to morální problém. Nemůžeme ale trestat bezdomovce jen proto, že spí na lavičce. Je třeba podívat se do zákona a o ten se opřít. Z pohledu trestního jsou bezdomovci společnosti na obtíž. Samozřejmě, ve chvíli kdy ten člověk budí veřejné pohoršení, jsme nuceni zasáhnout. Většina bezdomovců se zpravidla nedopouští trestných činů. Samozřejmě, snaží se nějakým způsobem žít a uživit se. Sbírají starý papír, železo. Jak se k těmto věcem dostávají, tak to už je trestní otázka nebo je to na hraně. Nejsou násilníci, nevraždí apod. Je velký předpoklad, že s přibývajícím počtem bezdomovců bude přibývat trestné nebo jiné nežádoucí činnosti.

2. Vztah policie s bezdomovci.

Nemohu mluvit o zkušenosti, protože na ulici nepracuji. Ale jsem často v kontaktu s kolegy, kteří jsou na ulici často. Je to stejné jako s majoritní společností. Jsou slušní bezdomovci, žijící ve svém příbytku a snažící se nějak uživit. Na straně druhé jsou bezdomovci, kteří rezignovali na všechno, leží na nádraží, popíjejí krabicové víno. Vždy záleží na konkrétním případě a jedinci. Především vztah ze strany bezdomovce, který policistu nemusí mít rád. Když tento policista slouží na nádraží a dennodenně bezdomovce vykazuje, protože se pokusil krást v kiosku, tak samozřejmě tento vztah nebude nikdy idylický. Většina lidí má o bezdomovci představu jako o zapáchajícím, špinavém, neoholeném, neostříhaném padesátiletém muži. Je spousta jedinců, o nichž by většina lidí neřekla, že se jedná o bezdomovce. Žijí např. v zahrádkářské kolonii a snaží se uživit, chodí občas na brigádu. Záleží opravdu na tom, jak se bezdomovec chová. Já mluvím spíše o těch problémových, protože policie se setkává spíše s těmi problémovými. Policie řeší i jiný typ bezdomovství. Jde o jedince, kteří jsou hlášeni k trvalému pobytu na magistrátu v Husově ulici č. 5. Tím se snaží vyhnout různým věcem placení, stíhání atd. Přesto bydlí např. v Jiráskově čtvrti,

má v garáži tři mercedesy, nažehlenou manželku a tři milenky. Tihle lidé jsou pro nás také problémem. Žijí na hraně zákona a my jim těžko doručujeme písemnosti. To je protipól toho bezdomovostí o němž píšete.

3. Bezdomovci jako oběti. Existuje nějaká evidence?

Nemáme statistiky o tom, zda ten člověk je zedníkem, kovářem, ředitelem firmy. Pro nás je to člověk. Máme statistiky, že je to padesátiletý muž, dvacetiletá žena. Logicky nám je to jedno. Když se ale případ řeší u soudu, tak už tam hrají roli i jiné informace. Bezdomovci nejsou zpravidla terčem útoku. Když k útoku dojde, tak proto, že bezdomovec obtěžoval. Jsou mezi námi lidé, kteří jsou vznětlivější a agresivnější. Hodně situací je reakcí na to, že mne bezdomovec obtěžoval. Jsou to i útoky skinů a dalších skupin, které tyto konflikty přímo vyhledávají nebo sami vyvolávají. Hodně konfliktů je přímo mezi bezdomovci.

4. Bezdomovci jako pachatelé

Vžijme se do jejich role. Bezdomovci nemají střechu nad hlavou, nemají příjem, dříve nebo později nedostanou žádné dávky. Nějakým způsobem však žít musí. Jakým způsobem se mohou žít? Někde něco ukradnou, najdou. Jde tedy spíše o drobné krádeže. Málokdy se jedná o závažnou trestnou činnost.

ROZHOVOR S PAVLEM VICHLENDOU, ASISTENTEM DENNÍHO CENTRA PRO LIDI BEZ DOMOVA

1. Co Vás vedlo k práci s lidmi bez domova?

První důvod byl ten, že jsem hledal práci. Druhým důvod byl, že jsem chtěl pracovat v sociální oblasti. Třetí důvod je, že toto zařízení bralo dobrovolníky. Já jsem do denního centra nastupoval původně jako dobrovolník. To jsou vnější důvody a mezi vnitřní. Bezdomovství je nový fenomén, který jsem začal poznávat. Za mého dětství jsem bezdomovce nepotkával. Vidím to tak, že ze všech sociálních skupin, které jsem poznal, jsou na tom bezdomovci nejhůře. Ať jsou to lidé s mentálním nebo zdravotním postižením, jsou na tom pořád lépe, společnost je přijímá a dokážou se začlenit. Bezdomovci jsou na úplném okraji. Pamatuji si na případ, kdy jsem jako student do azylového domu přinesl pro salámy. Ti pracovníci byli překvapení, protože to prý nikdo nedělá. Ale proč, vždyť jste charita a ta má pomáhat. Ptal jsem se. Ano, lidé přispívají na charitu, ale na postižené. Špinavým bezdomovcům lidé nic dávat nechtějí. Což je ten paradox, že těm co jsou na tom nejhůře, se pomáhá nejméně.

2. Jak dlouho s lidmi bez domova pracujete?

Tři měsíce jako dobrovolník a dva měsíce jako zaměstnanec.

3. Jaké služby nabízí denní centrum?

Každý den od půl deváté ráno do půl čtvrté. Denní centrum funguje tak, že bezdomovec tam může strávit jednu hodinu denně. Kapacita je 25 osob. Klient přicházející do denního centra nesmí být pod vlivem alkoholu, drog nebo ozbrojen. Nabízí se zde strava. Polévka, která se zde navaří, ale sbírá se z různých charitativních a církevních institucí např. dívčí církevní internát. Někdy i je druhé jídlo, ale to je zcela výjimečně. Standard je ta polévka. Prvních deset polévek dostane klient zdarma, každou další polévku si musí hradit částkou deset korun. Vedle stravy nabízí denní centrum denní hygienu a čisté oblečení.

4. Jak byste definoval bezdomovce?

Definovat bezdomovce je hrozně těžké. Zažil jsem více typů bezdomovců. První si tento způsob života zvolili dobrovolně a byli v tom svým způsobem spokojeni. Druzí do toho spadli po hlavě a byli zoufalí, na pokraji zhroucení. Třetí, dalo by se říci střední vrstva, jsou bezdomovci, kteří tu svoji životní situaci nebrali až tak tragicky, spíše jako součást svého života, která není až tak jednoduchá a snažili se s ní vyrovnat, třeba za pomoci právě alkoholu. Společný rys je ten, že člověk, který žije způsob života naprosto rozdílný a v přímém rozporu od způsobu života majoritní společnosti.

5. Jak dnešní společnost lidí bez domova vnímá?

Myslím si, že společnost jako celek bezdomovce nebere. Pro většinu lidí jsou odporní, štítí se jich, bojí se jich, pohrdají jimi. Myslím, že společnost pro ně něco málo dělá. Ale řekl bych, že zde není snaha pomoci lidem bez domova, ale píše ochrana majoritní společnosti. Hodně pro lidi bez domova dělají hodně církve.

ZÁVĚR

Fenomén bezdomovství je téma různorodé. Představuje výzvu pro společnost odbornou i laickou. To, že společnost tento fenomén stále nechce přijmout jako svoji součást, neznamená zbavení se spoluzodpovědnosti na řešení tohoto sociálního problému. Bezdomovství by mělo být výzvou hledat a nacházet odpovědi jak k tomuto fenoménu přistupovat a jak ho řešit.

Na základě informací získaných jak v teoretické části, tak i rozhovory v části praktické, mohu konstatovat, že zabývat se fenoménem bezdomovství znamená klást si stále nové a nové otázky. Nalézt na tyto otázky odpovědi není až tak jednoduché.

Jak je fenomén bezdomovství vnímán laickou a jak odbornou společností? Jsem velice ráda, že ze strany odborníků nezaznívají knižní definice. Mají na tuto problematiku své vlastní názory, které si vytvořili během praxe s lidmi bez domova. Shodují se v tom, že vytvářet definice není v tomto případě jednoduché. Fenomén bezdomovství nezahrnuje pouze osoby bez domova obývající veřejný prostor. Odborníci na rozdíl od laické společnosti jsou si vědomi, že tam patří i lidé, o kterých by málokdo řekl, že nemají domov a nejsou schopni uspokojit základní životní potřeby. Naopak laická veřejnost vnímá fenomén bezdomovství spíše negativně. Za bezdomovce pokládá pouze osoby, které patří do skupiny zjevného bezdomovství. Tento závěr je stanoven pouze na základě informací z rozhovorů. Výzkum zaměřený na laickou veřejnost, a to jak fenomén bezdomovství vnímá, jsem nedělala.

Mají lidé bez domova snahu a šanci začlenit se zpět do společnosti? Ani na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď. Důvod je opět v rozmanitosti typů bezdomovství, o kterých je pojednáno v třetí kapitole teoretické části. Důležitý je tzv. bod návratu, který zmiňuje Petr Holpuch. Nejen on, ale i ostatní považují za rozhodující faktor návratu zpět do společnosti čas, který člověk na ulici stráví. Pro většinu dotázaných jsou tři roky hraniční dobou. Rozhodující je také faktor, zda se lidé dostali na ulici z vlastní vůle. Zde se mluví o dobrovolném způsobu bezdomovství. V tomto případě je daný způsob života pro jedince přijatelný a nehodlá ho měnit. Životní nehoda či událost bývá nedobrovolná a jejím následkem může být právě stav bezdomovství. V těchto případech nedobrovolného

bezdomovství je snaha o začlenění se zpět do společnosti silná. Jak už bylo řečeno výše, velkou roli zde hraje čas a nabídnutí pomoci ze strany majoritní společnosti, zastoupené kýmkoliv. Opakované neúspěchy hrají při začleňování zpět do společnosti také důležitou roli. Šance, že se člověk dostane z ulice, jsou malé, nespojí-li se snahy člověka bez domova i majoritní společnosti.

Co je podle lidí, pracujících s bezdomovci, úspěch? Dalo by se očekávat, že každý bude považovat za úspěch začlenění co největšího počtu lidí bez domova zpět do společnosti. Lidé pracující s bezdomovci stojí pevně na zemi a jsou si vědomi, že úspěchem jsou i jiné skutečnosti. Lze jmenovat samotné navázání vztahu s klienty. Někteří dotázaní mluví i o přátelství. Tento vztah dodává lidem na ulici pocit, že nejsou sami. Že je společnost bere jako rovnocenné. Nikdo je nechce měnit, nenaléhá na ně a má je rád takové, jací jsou. Za úspěch považují dotázaní i skutečnost, že se daří klienty udržet v rovině, ve které se právě nacházejí. Sociální práce hovoří o záchranné síti. Klient se v ní zachytí a tak se zamezí, aby se nepropadával ještě hlouběji. Což by s sebou přineslo další komplikace, způsobující složitější začlenění zpět do společnosti. Dotazovaní se samozřejmě setkali i s úspěchem největším. Jsou popsány případy, kdy se klienta podařilo začlenit zpět do společnosti. Proces resocializace obnáší nejen zajištění základních potřeb (biologických, materiálních, zdravotních) ale i budování nových mezilidských vztahů a v neposlední řadě obnovení sebeúcty a sebezpečí. Lidé s bezdomovci pracující si to plně uvědomují. Proto za úspěch pokládají i skutečnosti, pro některé jedince zcela samozřejmé.

Nejen z tohoto důvodu si lidí s bezdomovci pracujících velice vážím. Svou činností poukazují na potřebu sociální práce. Otvírá se zde prostor i pro sociální pedagogiku, která jako jeden z předmětů zájmu uvádí otázku životní pomoci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod
Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách
Zákon č. 117/995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře
Zákon č. 11/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi
Zákon č. 100/2006 Sb. Zákon o životním a existenčním minimu
- BALÁŠ, O. a kol. *Aktuální otazníky fenoménu bezdomovství*. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010, 78 s. ISBN 978-80-254-90-15-0.
- BARTÁK, M. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2011, 200 s. ISBN: 978-80-7414-441-7.
- BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2005, 290 s. ISBN 80-204-1195.
- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2010, 255 s. ISBN 978-80-7367-815-9.
- GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993, 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Agro, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- HARTLOVÁ, H., HARTL P. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009, 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1.
- HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 85 s. ISBN 80-902292-0-4.
- HRADECKÝ, I. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 1996, 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.
- HRADECKÝ, I. *Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005*. Praha: 2005, 35 s.
- HRADECKÝ, I. *Sborník ze semináře na téma bezdomovství v Evropě*. Naděje, 1998.
- JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, 258 s. ISBN 978-80-247-2679-2.
- JILČÍK, T., ZAPLETAL, L. *Sociologie*. Institut mezioborových studií Brno, 2008.
- KELLER, J. *Nedomyšlená společnost*. Brno: Doplněk, 2003, 125 s. ISBN 80-7239-091-0.
- KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 158 s. ISBN 978-80-7419-017-9.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

MAREK, J. a kol. *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.

MAREŠ, P. *Co s konceptem sociální exkluze v české společnosti?* Brno: Masarykova univerzita. 2007, 13 s. ISBN 978-80-210-4439-5.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

MONTOUSSÉ, M., RENOARD, G. *Přehled sociologie*. Praha: PORTÁL, 2005, 335 s. ISBN 80-7178-976-3.

PAYNE, R. *Mosty z chudoby*. Košice: Equilibria, 2010, 293 s. ISBN 978-80-89284-53-5.

PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 749-1627 s. ISBN 80-7184-310-5.

SEKOT, A. *Úvod do sociální patologie*. Brno. Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-80-210-5261-1.

SKUTIL, M. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

ŠTĚCHOVÁ, M. a kol. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 111 s. ISBN 978-80-7338-069-4.

OBADALOVÁ, M. *Problémy bezdomovství*. Sociální politika 1/2003. Sociální politika – Sociální politika. Ministerstvo práce a sociálních věcí SSR. 1969 – 2003.

JANATA, Z., KOTÝNKOVÁ, M. *K bezdomovství a možnostem jeho prevence*. Sociální politika 11/2002. Sociální politika – Sociální politika. Ministerstvo práce a sociálních věcí SSR. 1969 – 2003.

MAREŠ, P. *Co s konceptem sociální exkluze v české společnosti?* Sociologický časopis. Praha. Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008.

VAŠÁT, P. *Mezi rezistencí a adaptací: Každodenní praxe třídy nejchudších*. Sociologický časopis. Praha. Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2012.

VÁCHAL, A. *Z pacientů bezdomovci, zlobí se čeští psychiatři*. Metro. 12. 3. 2013, 16 s.

Bezdomovci na jižní Moravě a Vysočině? Lidové noviny. Středa 17. října 2012.

Beseda z cyklu Iniciativy 17-11, konaná v úterý 19. dubna 2011 [online]. Dostupné z: <http://www.il7-11.cz/ilja-hradecky>

Český statistický úřad. Výsledky sčítání bezdomovců [online]. [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu

DANIEL, M. *Domovské listy jako nástroj lokální politiky* [online]. [cit. 2012-07-25]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/55233.html>

GINTER, J. *Čechů žijících v pásmu chudoby přibudou desítky tisíc, tvrdí analytici* [online]. [cit. 2012-12-13]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/finance/287639-cechu-zijicich-v-pasmu-chudoby-pribudou-desitky-tisic-tvrdi-analytici.html>

HÁVA, P. *Chudoba a sociální vyloučení – pohled sociologa* [online]. [cit. 2012-08-21]. Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/ke-stazeni/konference-2010-prispevky/>

HOLPUCH, P. *Bezdomovství jako přístup k životu* [online]. [cit. 2012-05-18]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/members/clanek.php?clanek=v5401>

HRADECKÝ, I., Hradecká V. *Definice bezdomovství* [online]. [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovectvi/1>

MAREK, J. *Bezdomovec – produkt doby* [online]. [cit. 2012-11-15]. Dostupné z: <http://old.dchltm.cz/file/zch/zch-2011-01/op-2011-01.pdf>

Rozhledy 010. *Dříve domovské právo, dnes lágr pro bezdomovce?* [online]. [cit. 2012-07-25]. Dostupné z: <http://rozhledy2010.blogspot.de/2010/11/drive-domovske-pravo-dnes-lagr-pro.html>

ŠTEMBERA, H. *Psycholog otřeseně vypráví o nenávisti Čechů k chudým a nemocným. Parlamentní listy* [online]. [cit. 21. 8. 2012]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Psycholog-otresene-vypravi-o-nenavisti-Cechu-k-chudym-a-nemocnym-243567>

Akční plán řešení problematiky bezdomovectví pro rok 2008 a následující období. Praha. 2008, 43 s.

POPELKA, M., *Nezaměstnanost a bezdomovectví jako sociální problém.* Diplomová práce, Zlín, 2010.

POSPÍCHAL, J., *Bezdomovství - extrémní společenské vyloučení.* Bakalářská práce, Institut mezioborových studií. Brno: 2008.

POSPÍCHAL, J. *Společensky nepřizpůsobivý klient v sociální pomoci a problémech*. Diplomová práce, Institut mezioborových studií. Brno. 2010, 130 s.

ŠTĚCHOVÁ, M. *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy*. Praha. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 22 s.

:

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Domény bezdomovství a vyloučení z bydlení

Obr. 2 Příčiny bezdomovectví

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Základní výsledky projektu sčítání bezdomovců v Brně v roce 2010

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I   Odpověď na jazykový dotaz

PŘÍLOHA P II   E-mail od pana Ilji Hradeckého ze dne 30. 11. 2012

PŘÍLOHA P I: ODPOVĚĎ NA JAZYKOVÝ DOTAZ

Ústav pro jazyk český, v. v. i.
Akademie věd České republiky

jazyková poradna

Letenská 4, 118 51 Praha 1

tel.: 257 531 793

e-mail: poradna@ujc.cas.cz

Vážená paní
Romana Vedralová
Zemědělská 4
613 00 BRNO

Praha 25. září 2012

č. j. 42/12

Odpověď na jazykový dotaz

Vážená paní Vedralová,

odpovídáme na Váš dotaz týkající se slov *bezdomovství* a *bezdomovectví*. Oba výrazy jsou z jazykového hlediska v pořádku. Z hlediska slovtvorného lze zdůvodnit obě podoby: *bezdomovství* (odvozené adjektivum od tohoto slova zní *bezdomovský*) vzniklo z předložkového spojení *bez domova*, výraz *bezdomovectví* (odvozené adjektivum od tohoto slova zní *bezdomovecký*) je utvořeno přímo od podstatného jména *bezdomovec*.

Žádný z výkladových slovníků češtiny, které máme k dispozici, ani jedno z předmětných slov neobsahuje. Domníváme se, že jde o synonyma (alespoň částečná), která budou ve většině kontextů volně zaměnitelná. V běžném úzu (na základě dat Českého národního korpusu) však naprosto převažuje užití podoby *bezdomovectví*. Je také možné, že jeden z výrazů již funguje v určité oblasti jako vžitý termín (který je poměrně nový a nespécializované slovníky ho nezachycují), v tomto případě doporučujeme řídit se územ v daném oboru. V každém případě je vhodné rozhodnout se jen pro jednu z podob, definovat ji jakožto termín a toho se v textu důsledně držet.

Podle jazykových korpusů se oba výrazy v textech (především publicistických) začaly vyskytovat na začátku 90. let 20. století. K tomu doplňme, že samotné slovo *bezdomovec* není v jazyce nové, rozšířilo se však až také v 90. letech 20. století. Starší jazykové slovníky, např. Slovník spisovného jazyka českého (Academia, Praha 1960–1971), výraz *bezdomovec* označuje jako řídce se vyskytující.

Připomínáme, že naše stanovisko je čistě jazykové (užívání termínů se v různých vědních oblastech může lišit) a výběr náležitého výrazu do bakalářské práce doporučujeme konzultovat především s vedoucím práce, případně s dalšími odborníky z oboru.

S pozdravem

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, v. v. i.
jazyková poradna
Letenská 4, 118 51 Praha 1

Mgr. Veronika Štěpánová
oddělení jazykové kultury

Příloha P II: E-MAIL OD ILJI HRADECKÉHO ZE DNE 2012-11-30

1. Bezdomovství versus bezdomovectví. Vy osobně používáte výraz bezdomovství. Můžete mi, prosím, říci proč používáte právě tento výraz a ne slovo bezdomovectví?

Vnímám je méně stigmatizující, „bezdomovectví“ evokuje spíš charakter stavu, např. kupectví, rytectví, ..., to je moje vnímání. Ale v používání pojmu bezdomovství nejsem sám.

2. Jak dlouho se problematice bezdomovství věnujete? Vidíte nějaký posun k lepšímu ve vztahu majoritní společnosti k tomuto fenoménu?

Přes dvacet let. Posun veřejného mínění nelze nějak jednoduše a obecně kvalifikovat. Nadějně je, že se veřejná správa začíná vážně zabývat řešením (koncepte MPSV a MHMP), že k problému chudoby a bezdomovství jsou vnímavější mladší lidé než starší. Naopak agrese vůči bezdomovcům je často příliš brutální, ubití bezdomovce není výjimečné. Případ z Prahy před několika lety: Mladík asi 18letý ukopal k smrti osmdesátiletou ženu. Bez zjevné příčiny. Sdělovací prostředky se o bezdomovce zajímají převážně jen v zimě, jinak většinou jen povrchně.

3. Dá se mluvit o nějaké příčině, která by se dala označit jako nejčastější a hlavní spouštěč vzniku bezdomovství? Nebo je to vždy souhrn více příčin?

Není jedna typická příčina, nejčastější je souběh v různých kombinacích.

4. V několika člancích jsem se setkala s výrazem "dobrovolné bezdomovství" a to ve smyslu, že se lidé pro život na ulici rozhodli dobrovolně. Setkal jste se ve své praxi s takovým případem?

To je spíš filosofická otázka. Bylo by třeba upřesnit si „dobrovolnost“. Když se muž vrátí z vězení a najde u své partnerky jiného a „dobrovolně“ odejde. Je to dobrovolné? Neznám nikoho, kdo by odnesl na bytový odbor městského úřadu klíče od bytu a řekl, že už nechce bydlet v bytě, ale raději půjde pod most.

Ale jsou squatterři, většinou mladí, kteří si squatting zvolili. Svým způsobem života se bezdomovcům podobají, i když se mezi ně obvykle neřadí. Ale i u nich by bylo třeba zkoumat pohnutky a motivace k tomuto rozhodnutí.

5. Média a bezdomovství. Jaký je Váš názor na prezentaci bezdomovství v médiích?

Zase nelze generalizovat. Když v Praze převládal trend vytlačit bezdomovce do jakéhosi sběrného tábora za městem, tak média mile překvapila. Jinak je zájem hlavně v zimě, v mrazech.

6. Je možné někde dohledat statistiky k útokům na osoby bez domova?

Ne, statistiky nejsou, protože v legislativě neexistuje kategorie „bezdomovec“. Osobně tyto případy sleduji, ale jen co se dostane na veřejnost.

7. Kdo by se měl podle Vás o osoby bez domova postarat?

Na to taky není jedna odpověď. Je nutná synergie, je nutno uplatnit různé modely pomoci, jsou potřebné různé formy sociálního bydlení s různou mírou a formou podpory. Rozhodně města a obce na svém území (nejen pro „vlastní“ občany) by měly procesy financovat, stát by měl mít specifickou sociální politiku, další subjekty jako dráhy, policie (pomáhat a chránit i bezdomovce), soukromé subjekty, konkrétní služby si mohou města objednat u nevládních organizací, a taky je nutno bezdomovce motivovat k vlastní snaze. Ono to tak jaksi funguje, ale mohlo by to být lepší.

A ještě na závěr: V obecném vnímání je bezdomovcem starší opilý muž před Kauflandem, který obtěžuje žebráním a nepořádkem. Ale jsou to taky matky s dětmi, celé rodiny, senioři, lidé se zdravotním postižením, většinu nerozeznáte od lidí bydlících. Ti zanedbaní na ulici – to je ta pověstná špička ledovce, ti jsou v nejobtížnější životní situaci. Evropská typologie ETHOS je na www.feantsa.org i v češtině.